

ЗВІТ
ПРО ОГЛЯД ВИТРАТ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ У СФЕРІ
ПІДГОТОВКИ НАУКОВИХ КАДРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ
АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
у 2022 - 2024 роках

Ціль проведення огляду витрат державного бюджету:
підвищення ефективності та результативності використання
бюджетних коштів, що спрямовуються на підготовку наукових
кадрів та підвищення освітнього рівня наукових працівників
Національної академії наук України

(відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.04.2025
№348-р «Про проведення у 2025 році оглядів витрат державного бюджету в
окремих сферах»)

Зміст

Розділ I. Опис поточної ситуації у сфері підготовки наукових кадрів Національної академії наук України	4
1.1. Обґрунтування цілі проведення огляду витрат	4
1.2. Основні засади державної політики в сфері підготовки наукових кадрів	5
1.3. Обсяг та складові витрат загального фонду державного бюджету у сфері підготовки наукових кадрів Національної академії наук України	11
1.4. Власні надходження установ НАН України до спеціального фонду державного бюджету від надання послуг з підготовки наукових кадрів за контрактом	23
1.5. Основні показники, які характеризують стан сфери підготовки наукових кадрів Національної академії наук України у 2022-2024 роках	26
1.6. Порівняння підходів щодо визначення обсягу і розподілу бюджетних витрат на підготовку наукових кадрів, що застосовуються в Україні, із практичним досвідом інших країн	36
1.7. Публічні послуги, які надаються установами НАН України за рахунок бюджетних коштів	42
1.8. Забезпечення потреб та задоволення інтересів жінок і чоловіків та/або їх груп	43
Розділ II. Оцінка ефективності реалізації державної політики та відповідних витрат у сфері підготовки наукових кадрів Національної академії наук України	47
2.1. .... Аналіз ефективності виконання НАН України бюджетних програм в частині підготовки наукових кадрів	47
2.2. Узагальнена інформація про результати оцінки ефективності реалізації державної політики та відповідних витрат державного бюджету у сфері підготовки наукових кадрів Національної академії наук України	48
Розділ III. Варіанти досягнення цілі огляду витрат	55
3.1. Проектна аспірантура (варіант 1)	55
3.1.1. Завдання, спрямовані на реалізацію варіанта 1	57
3.1.2. Прогноз очікуваного впливу реалізації варіанта 1 на сферу підготовки наукових кадрів в наукових установах НАН України	58
3.1.3. Фінансово-економічне обґрунтування варіанта 1	59
3.1.4. Ризики реалізації варіанта 1	59
3.1.5. Заходи, яких потрібно вжити для досягнення цілі огляду витрат при реалізації варіанта 1, відповідальні виконавці та строки їх реалізації	60

3.2. Удосконалення нормативно-правових актів щодо підготовки наукових кадрів в НАН України (варіант 2)	61
3.2.1. Завдання, спрямовані на реалізацію варіанта 2.....	63
3.2.2. Прогноз очікуваного впливу реалізації варіанта 2 на сферу підготовки наукових кадрів в наукових установах НАН України	64
3.2.3. Фінансово-економічне обґрунтування варіанта 2.....	65
3.2.4. Ризики реалізації варіанта 2	65
3.2.5. Заходи, яких потрібно вжити для досягнення цілі огляду витрат при реалізації варіанта 2, відповідальні виконавці та строки їх реалізації.....	65
Розділ IV. Порівняння двох варіантів та пропозиції щодо оптимального варіанту досягнення цілі огляду витрат.....	67
4.1. Порівняння двох варіантів досягнення цілі огляду витрат	67
4.2. Пропозиції Робочої групи щодо оптимального варіанту досягнення цілі огляду витрат	68

Розділ I. Опис поточної ситуації у сфері підготовки наукових кадрів Національної академії наук України

1.1. Обґрунтування цілі проведення огляду витрат

Указом Президента України від 30.09.2019 № 722/2019 “Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року” підтримано глобальні Цілі сталого розвитку до 2030 року, проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об’єднаних Націй, та визнано за необхідне, зокрема, забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх.

Відповідно до згаданого Указу Президента України Програмою діяльності Уряду, затвердженою постановою Кабінету Міністрів від 12.06.2020 №471, якісну вищу освіту та розвиток освіти дорослих визначено одним із пріоритетів діяльності Уряду на довгостроковий період. Реалізація цього пріоритету передбачає у тому числі й розбудову нової системи освіти дорослих, що базується на інтеграції формальної, неформальної та інформальної освіти з широким використанням цифрових технологій.

Водночас в умовах обмежених фінансових ресурсів державного бюджету вкрай важливим є забезпечення найбільш ефективного використання бюджетних коштів, що спрямовуються на підготовку наукових кадрів, спроможних проводити сучасні наукові дослідження та одержувати нові результати світового рівня й організовувати їхнє впровадження у відповідних сферах суспільного виробництва.

У контексті воєнних і повоєнних викликів фінансування системи підготовки наукових кадрів має оцінюватися не лише з позиції процедурної відповідності, але й з точки зору державної інвестиційної доцільності. Видатки на аспірантуру та докторантуру мають довгостроковий характер і повинні оцінюватися за критеріями стратегічної результативності, зокрема за здатністю системи забезпечувати оновлення наукових кадрів, підвищення якості досліджень та інтеграцію в міжнародний науковий простір.

Одним з принципів бюджетної системи України, визначених ст.7 Бюджетного кодексу України, є принцип ефективності та результативності, який передбачає, що при складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, шляхом забезпечення якісного надання публічних послуг при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів.

При цьому відповідно до ч.10 ст.20 Бюджетного кодексу України для забезпечення підвищення ефективності та результативності використання коштів державного бюджету за рішенням Кабінету Міністрів України проводяться огляди витрат державного бюджету. Такі огляди передбачають здійснення аналізу ефективності реалізації державної політики у відповідній сфері діяльності за рахунок коштів державного бюджету в межах визначених

бюджетних програм, а також оцінки ефективності, результативності та економічної доцільності відповідних витрат державного бюджету.

За результатами таких оглядів Кабінет Міністрів України приймає рішення, що є підставою для внесення відповідних пропозицій до проєкту державного бюджету на плановий бюджетний період та до Бюджетної декларації.

Слід зазначити, що фінансування підготовки наукових кадрів НАН України за розділом “Освіта” здійснювалося за трьома бюджетними програмами «Наукова і науково-технічна діяльність наукових установ Національної академії наук України» (КПКВК 6541030), «Підготовка кадрів з пріоритетних напрямів науки та сприяння інноваційній діяльності наукових установ Національної академії наук України» (КПКВК 6541080), «Підготовка до державної атестації наукових кадрів Національної академії наук України» (КПКВК 6541200).

Враховуючи викладене та на виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.04.2025 №348-р проведено огляд витрат державного бюджету у сфері підготовки наукових кадрів Національної академії наук України за бюджетними програмами КПКВК 6541030, КПКВК 6541080 і КПКВК 6541200 впродовж 2022-2024 років з ціллю підвищення ефективності та результативності використання бюджетних коштів, що спрямовуються на підготовку наукових кадрів та підвищення освітнього рівня наукових працівників Національної академії наук України.

Огляд витрат державного бюджету у сфері наукової і науково-технічної діяльності наукових установ Національної академії наук України проведено відповідно до загальних вимог до проведення оглядів витрат державного бюджету, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 23 жовтня 2019 року № 446 та зареєстрованих в Міністерстві юстиції України 23 грудня 2019 р. за № 1277/34248.

1.2. Основні засади державної політики в сфері підготовки наукових кадрів

Основні засади державної політики у сфері підготовки фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів НАН України визначаються законами України «Про вищу освіту» та «Про наукову і науково-технічну діяльність», постановою Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 №1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності», наказом Міністерства освіти і науки України від 15.05.2025 №686 «Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти», постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261 «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», наказом Міністерства освіти і науки України від 13.12.2021 №1359 «Про затвердження Положення про

спеціалізовану вчену раду з присудження наукового ступеня доктора наук», постановою Кабінету Міністрів України від 12.07.2004 №882 «Питання стипендіального забезпечення».

Закон України «Про вищу освіту» регулює відносини у сфері вищої освіти, визначає особливості підготовки фахівців на різних рівнях вищої освіти (початковий рівень (короткий цикл), перший (бакалаврський) рівень, другий (магістерський) рівень, третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень) та встановлює вимоги до освітніх програм, ліцензування та акредитації.

Зокрема, відповідно до частини 1 статті 3 Закону України «Про вищу освіту» державну політику у сфері вищої освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України та центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки.

У частині 3 статті 3 цього Закону визначено шляхи забезпечення державної політики у сфері вищої освіти, а саме:

1) гармонійна взаємодія національних систем освіти, науки, мистецтва, бізнесу та держави з метою забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку держави;

2) збереження і розвиток системи вищої освіти та підвищення якості вищої освіти;

3) розширення можливостей для здобуття вищої освіти та освіти протягом життя;

4) створення та забезпечення рівних умов доступу до вищої освіти, у тому числі забезпечення додатковою підтримкою в освітньому процесі осіб з особливими освітніми потребами, зокрема психолого-педагогічним супроводом, створення для них вільного доступу до інфраструктури закладу вищої освіти;

5) розвиток автономії закладів вищої освіти та академічної свободи учасників освітнього процесу. Автономія закладу вищої освіти зумовлює необхідність таких самоорганізації та саморегулювання, які є відкритими до критики, служать громадському інтересові, встановленню істини стосовно викликів, що постають перед державою і суспільством, здійснюються прозоро та публічно;

6) визначення збалансованої структури та обсягу підготовки фахівців з вищою освітою з урахуванням потреб особи, інтересів держави, територіальних громад і роботодавців;

7) забезпечення розвитку наукової, науково-технічної, мистецької та інноваційної діяльності закладів вищої освіти та їх інтеграції з виробництвом;

8) надання особам, які навчаються у закладах вищої освіти, пільг та соціальних гарантій у порядку, встановленому законодавством;

9) належна державна підтримка підготовки фахівців із числа осіб з особливими освітніми потребами на основі забезпечення їх додатковою підтримкою, зокрема психолого-педагогічним супроводом, та створення для них вільного доступу до освітнього процесу, зокрема забезпечення вільного доступу до інфраструктури закладу вищої освіти;

10) створення умов для реалізації випускниками закладів вищої освіти права на працю, забезпечення гарантії рівних можливостей щодо вибору місця роботи, виду трудової діяльності на підприємствах, в установах та організаціях

усіх форм власності з урахуванням здобутої вищої освіти та відповідно до суспільних потреб;

11) запровадження механізмів стимулювання підприємств, установ, організацій усіх форм власності до надання першого робочого місця випускникам закладів вищої освіти.

Національна академія наук України відповідно до свого статуту провадить освітню діяльність у сфері вищої освіти, надає освітні послуги шляхом підготовки фахівців за різними кваліфікаційними рівнями відповідно до Закону України «Про вищу освіту», в тому числі через магістратуру, аспірантуру та докторантуру, сприяє розвитку наукової складової у сфері освіти та залученню талановитої молоді до наукової діяльності.

У статті 27 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» визначено, що основними формами підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації є аспірантура, ад'юнктура та докторантура.

У Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» визначено, що наукові установи можуть здійснювати підготовку докторів філософії за власною освітньо-науковою програмою згідно з отриманою ліцензією на відповідну освітню діяльність або за освітньо-науковою програмою, окремі елементи якої забезпечуються іншими науковими установами та/або закладами вищої освіти, та докторів наук за науковими програмами відповідно до Закону України «Про вищу освіту».

Наукові установи Національної академії наук України можуть здійснювати підготовку магістрів за освітньо-науковими програмами відповідно до Закону України «Про вищу освіту». Освітньо-наукові програми підготовки науковими установами докторів філософії підлягають акредитації Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

Основні засади та порядок проведення акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, як інструменту зовнішнього забезпечення якості вищої освіти в Україні, визначено наказом Міністерства освіти і науки України від 15.05.2025 №686 «Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти».

Ліцензування за рівнями вищої освіти (початковий (короткий цикл), перший (бакалаврський), другий (магістерський), третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) та/або за освітніми програмами, що передбачають присвоєння професійної кваліфікації з професій, для яких запроваджено додаткове регулювання на певному рівні вищої освіти, здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 №1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності».

У статті 28¹ Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» визначено основні засади присудження наукового ступеня доктора наук. Згідно з цим Законом присудження наукового ступеня доктора наук здійснюється утвореною відповідно до законодавства спеціалізованою вченою радою на підставі публічного захисту дисертації (або наукової доповіді – у разі захисту наукових досягнень, опублікованих у вигляді монографії або сукупності статей у вітчизняних та/або міжнародних рецензованих фахових виданнях), вимоги до

якої затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності.

Підготовка наукових кадрів через аспірантуру і докторантуру наукових установ НАН України здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261 «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» (далі – Порядок). Цей Порядок визначає механізм підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та здобувачів наукового ступеня доктора наук (далі – здобувачі).

Підготовка осіб в аспірантурі (ад'юнктурі) та докторантурі здійснюється:

- за рахунок видатків державного бюджету у державних закладах (державне замовлення) та за рахунок видатків місцевих бюджетів у комунальних закладах (регіональне замовлення);
- за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб (на умовах контракту, зокрема за кошти грантів, які отримав заклад на проведення наукових досліджень, за якими передбачається підготовка здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії або здобувачів наукового ступеня доктора наук).

Підготовка здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії за державним (регіональним) замовленням здійснюється виключно в аспірантурі (ад'юнктурі) за очною (денною, вечірньою) формою здобуття освіти.

Відповідно до пункту 3 цього Порядку підготовка здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії здійснюється в аспірантурі (ад'юнктурі) закладу за очною (денною, вечірньою) або заочною формою здобуття вищої освіти або поза аспірантурою (поза ад'юнктурою) у закладі. Разом з цим підготовка здобувачів наукового ступеня доктора наук здійснюється в докторантурі закладу за очною (денною) формою підготовки або шляхом самостійної підготовки їхніх наукових досягнень до захисту.

Нормативний строк підготовки доктора філософії в аспірантурі (ад'юнктурі) незалежно від форми здобуття освіти становить чотири роки, а підготовки доктора наук у докторантурі – два роки.

Вступ до наукових установ НАН України з метою підготовки в аспірантурі здійснюється на конкурсній основі відповідно до цього Порядку, Умов прийому на навчання до закладів вищої освіти, затверджених МОН, та правил прийому до відповідної наукової установи, затверджених вченою радою цієї установи. Наведення у правилах прийому переліку акредитованих та неакредитованих освітньо-наукових програм є обов'язковим. Атестація здобувача ступеня доктора філософії можлива лише за акредитованою освітньо-науковою програмою.

Пунктом 17 Порядку визначено, що прийом на навчання для здобуття ступеня доктора філософії здійснюється за результатами:

- єдиного вступного іспиту (ЄВІ), проведеного Українським центром оцінювання якості освіти відповідно до законодавства;
- вступного іспиту із спеціальності або спеціальностей для міждисциплінарної програми (в обсязі програми рівня вищої освіти магістра з відповідної спеціальності);

- інших форм вступних випробувань (іспити, співбесіди, презентації дослідницьких пропозицій чи досягнень).

Слід зазначити, що Порядком прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2025 році, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України 10 лютого 2025 року № 168, було визначено, що для конкурсного відбору осіб, які вступають на навчання для здобуття ступеня доктора філософії / доктора мистецтва (асистентури-стажування), зараховуються бали вступних іспитів зі спеціальності, а також результати єдиного вступного випробування (ЄВВ) з методології наукових досліджень, компонент ЄВІ, інших форм вступних випробувань (у формі іспитів, співбесід, презентацій дослідницьких пропозицій чи досягнень), якщо вони передбачені Правилами прийому.

Умовою допуску до вступних випробувань у закладі вищої освіти (крім вступу до асистентури-стажування) є успішне складання ЄВВ з методології наукових досліджень у 2025 році та успішне складання ЄВІ в 2023, або 2024, або 2025 роках з оцінкою за кожен з його блоків не менше ніж 150 балів.

Виконання освітньої складової програм підготовки здобувачів ступеня вищої освіти доктора філософії в наукових установах Національної академії наук України за державним замовленням здійснюється Центром наукових досліджень та викладання іноземних мов Національної академії наук України з навчальної дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування» та Центром гуманітарної освіти Національної академії наук України з навчальної дисципліни «Філософія науки і культури» відповідно до розпорядження Президії НАН України від 17.04.2025 № 207 «Про затвердження порядків підготовки здобувачів ступеня вищої освіти доктора філософії з окремих навчальних дисциплін».

Абзацом 12 пункту 21 Порядку встановлено, що протягом строку навчання в аспірантурі (ад'юнктурі) аспірант (ад'юнкт) повинен виконати освітню і наукову складові освітньо-наукової програми, зокрема здобути теоретичні знання, уміння, навички та інші компетентності, достатні для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіти методологією наукової та педагогічної діяльності, а також провести власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та/або практичне значення, опублікувати наукові публікації за темою дисертації, підготувати дисертацію та пройти процедуру атестації разовою спеціалізованою вченою радою на підставі публічного захисту наукових досягнень у формі дисертації.

Пунктом 38 Порядку визначено, що докторантура з відповідної наукової спеціальності за галуззю науки відкривається за рішенням вченої ради закладу, що затверджується наказом керівника закладу, за умови наявності трьох штатних працівників – докторів наук, які мають наукову кваліфікацію, що відповідає цій науковій спеціальності.

Державне (регіональне) замовлення на підготовку здобувача наукового ступеня доктора наук в докторантурі за науковими спеціальностями розподіляється на конкурсній основі між закладами вищої освіти та науковими установами, в яких діють спеціалізовані вчені ради з присудження наукового ступеня доктора наук з відповідних наукових спеціальностей.

Національна академія наук України керується постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» для урегулювання питань щодо утворення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи та присудження нею ступеня доктора філософії, а також скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради про присудження зазначеного ступеня.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 12.07.2004 №882 «Питання стипендіального забезпечення» наукові установи НАН України здійснюють призначення і виплати стипендій здобувачам.

Таким чином, на сьогодні Національна академія наук України здійснює підготовку здобувачів вищої освіти на другому (магістерському), третьому (освітньо-науковому) рівнях та підготовку докторів наук відповідно до чинного законодавства України. Однак, попри значний вклад у підготовку наукових кадрів, НАН України на сьогодні не має повної самоврядності у цих процесах. Це означає, що НАН України не може самостійно вносити зміни у порядок підготовки магістрів, аспірантів і докторантів та присудження відповідних ступенів.

У той же час, частина нормативно-правових актів, що стосуються питань підготовки кадрів, на думку Академії, потребує уточнення, зокрема:

1. З метою забезпечення принципу правової визначеності та справедливості, закріпленого в Конституції України, пропонується законодавчо заборонити внесення змін до умов навчання, вимог до освітньої програми або до захисту дисертацій для аспірантів, які вже навчаються. Це гарантуватиме, що здобувачі ступеня доктора філософії завершуватимуть своє навчання та атестацію відповідно до умов, що діяли на момент їхнього вступу. Такий підхід відповідає фундаментальному юридичному принципу «закон не має зворотної дії» (*Lex retro non agit*), що є загальновизнаним у правових державах, забороняє застосовувати закон до дій, що були вчинені до його прийняття, і підтримується практикою Конституційного Суду України.

2. Також доцільно ініціювати внесення змін до пункту 29 Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) та, за необхідності, до Закону України «Про вищу освіту», щодо надання здобувачу додаткового часу терміном до двох років для підготовки і захисту дисертації доктора філософії в разовій раді у разі обґрунтування складності проведення досліджень, необхідності додатково часу для отримання та/або опису результатів дисертаційного дослідження за рішенням вченої (науково-технічної) ради установи або за наявності поважних причин (за станом здоров'я, сімейними обставинами тощо) за особистою заявою здобувача.

3. З метою підтримки ментального здоров'я здобувачів освіти ініціювати внесення змін до розділу V Положення про порядок відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення осіб, які навчаються у закладах вищої освіти, та надання їм академічної відпустки, затвердженого наказом

Міністерства освіти і науки України від 07 лютого 2024 року № 134, доповнивши пункт 2 таким абзацом «у зв'язку із непередбачуваними обставинами, що унеможливають виконання індивідуального плану (введення надзвичайного чи воєнного стану) – перерва у навчанні, яка надається здобувачу вищої освіти на підставі його заяви на строк, що не перевищує період дії надзвичайного чи воєнного стану та шість місяців після його припинення або скасування».

1.3. Обсяг та складові витрат загального фонду державного бюджету у сфері підготовки наукових кадрів Національної академії наук України

Загалом видатки на підготовку наукових кадрів у визначений період здійснювалися в межах трьох бюджетних програм НАН України, а саме:

- «Наукова і науково-технічна діяльність наукових установ Національної академії наук України» (КПКВК 6541030);
- «Підготовка кадрів з пріоритетних напрямів науки» (КПКВК 6541080)¹;
- «Підвищення кваліфікації з пріоритетних напрямів науки та підготовка до державної атестації наукових кадрів Національної академії наук України» (КПКВК 6541200)².

Частка видатків на підготовку наукових кадрів у загальному обсязі фінансування НАН України коливалася в межах 2,3–2,5 % сукупних видатків Академії (загальний і спеціальний фонди) (див. табл.1), що загалом свідчить про відносну стабільність фінансової підтримки цієї функції, але водночас про її обмеженість у структурі ресурсів НАН України. При цьому у 2024 році спостерігається незначне зниження питомої ваги видатків на підготовку кадрів, що зумовлено, зокрема, нормативними змінами в оплаті праці наукових керівників аспірантів і наукових консультантів докторантів, унаслідок чого відповідні доплати були інтегровані в базове навантаження й перестали обліковуватися окремою статтею.

Таблиця 1 – Загальний обсяг видатків НАН України у 2022-2024 роках

Загальний обсяг видатків НАН України з державного бюджету, тис. грн				Питома вага видатків на підготовку наукових кадрів НАН України у загальному обсязі фінансування НАН України, %		
Рок и	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом
2022	5107447,8	748589,4	5856037,20	2,8%	0,6%	2,5%
2023	4562396,2	1371597,2	5933993,40	3,0%	1,0%	2,5%
2024	5825405,40	1437502,90	7262908,30	2,5%	1,5%	2,3%

¹ З урахуванням пропозицій НАН України назву бюджетної програми у 2024 році було змінено на «Підготовка кадрів з пріоритетних напрямів науки та сприяння інноваційній діяльності наукових установ Національної академії наук України» (КПКВК 6541080).

² У 2024 році назву бюджетної програми також було змінено на «Підготовка до державної атестації наукових кадрів Національної академії наук України» (КПКВК 6541200).

Так, відповідно до пунктів 19 та 43 Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19.05.2023 № 502, від 1 січня 2024 року на здійснення наукового керівництва роботою над дисертацією (здійснення наукового консультування) одного аспіранта (докторанта) науковому керівникові (науковому консультанту) щороку відводиться навантаження у межах норм часу наукової роботи, встановлених закладом для науково-педагогічних працівників (у межах основного навантаження - для наукових працівників). Тобто, від початку 2024 року окремі доплати науковим керівникам аспірантів та науковим консультантам докторантів не планувалися та не проводилися.

Відповідно до пункту 6 частини 4 статті 48 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» базове фінансування основної діяльності державних наукових установ, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, наукових досліджень університетів, академій, інститутів здійснюється, зокрема для підготовки наукових кадрів.

Ключовим джерелом фінансування підготовки кадрів є бюджетна програма КПКВК 6541030, у межах якої за напрямом «Підготовка наукових кадрів» здійснюється базове фінансування аспірантури та докторантури більшості наукових установ НАН України. Частка цього напрямку в загальному обсязі видатків на підготовку наукових кадрів становить 83,6–85,8 % (див. табл.2 і табл.3), що фактично означає домінування моделі базового фінансування у забезпеченні функції відтворення наукового потенціалу Академії. Водночас у структурі самої програми 6541030 видатки на підготовку кадрів становлять лише 2,2–2,5 % від загального обсягу видатків програми, що свідчить про їх підпорядковану роль порівнянно з фінансуванням наукових досліджень та утриманням наукової інфраструктури.

Таблиця 2 – Обсяги видатків державного бюджету на підготовку наукових кадрів НАН України впродовж 2022-2024 років у розрізі бюджетних програм

Обсяг видатків на підготовку наукових кадрів за бюджетними програмами НАН України, тис. грн				Питома вага бюджетної програми у загальному обсязі видатків на підготовку наукових кадрів НАН України, %		
КПКВК 6541030						
Рок и	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом
2022	119841,4	3930,6	123772,0	84,7%	82,5%	84,7%
2023	117977,4	11174,9	129152,3	85,9%	84,8%	85,8%
2024	120947,8	19723,7	140671,5	82,6%	89,9%	83,6%
КПКВК 6541080						
Рок и	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом
2022	6409,2	71,5	6480,7	4,5%	1,5%	4,4%

2023	5757,5	109,9	5867,4	4,2%	0,8%	3,9%
2024	9379,6	20,8	9400,4	6,4%	0,1%	5,6%
КПКВК 6541200						
Рок и	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом
2022	15170,6	764,1	15934,7	10,7%	16,0%	10,9%
2023	13676,0	1890,4	15566,4	10,0%	14,3%	10,3%
2024	16060,0	2184,7	18244,7	11,0%	10,0%	10,8%

Водночас підготовка наукових кадрів за державним замовленням також здійснювалася за бюджетною програмою КПКВК 6541080 Державною науковою установою «Київський академічний університет» (далі – ДНУ «КАУ»)³. Основним завданням ДНУ «КАУ» є проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень та інноваційної освітньої діяльності за різним ступенем вищої освіти. ДНУ «КАУ» є пілотним проектом з розбудови дослідницького університету нового типу в Україні, на основі якого розвиваються нові підходи до неперервної дослідницької освіти, в якій природно поєднано елементи наукової, дуальної та інноваційної освіти. Наразі ДНУ «КАУ» – це дослідницький університет, що базується на принципах залучення до викладання провідних науковців, які активно займаються дослідженнями, а студентів до безпосередньої участі у цих дослідженнях.

Таблиця 3 – Обсяг видатків на підготовку наукових кадрів НАН України у 2022-2024 роках за напрямом використання бюджетних коштів в розрізі бюджетних програм НАН України

КПКВК 6541030							
2022 рік							
№ з/п	Напрями використання бюджетних коштів	Обсяг видатків за напрямом, тис. грн			Питома вага напрямку у загальному обсязі видатків за програмою, %		
		загальний фонд	спеціальний фонд	разом	загальний фонд	спеціальний фонд	разом
6	Підготовка наукових кадрів	119841,4	3930,6	123772	2,8%	0,5%	2,4%
	Загальний обсяг видатків за програмою	4325582,4	727408,6	5052991			
2023 рік							

³ Утворено згідно із розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 962-р «Про утворення державної наукової установи «Київський академічний університет» шляхом реорганізації Фізико-технічного навчально-наукового центру НАН України (ФТННЦ).

№ з/п	Напрями використання бюджетних коштів	Обсяг видатків за напрямом, тис. грн			Питома вага напрямку у загальному обсязі видатків за програмою, %		
		загальний фонд	спеціальний фонд	разом	загальний фонд	спеціальний фонд	разом
6	Підготовка наукових кадрів	117977,4	11174,9	129152,3	3,0%	0,8%	2,5%
	Загальний обсяг видатків за програмою	3930145,5	1336641,4	5266786,9			
2024 рік							
№ з/п	Напрями використання бюджетних коштів	Обсяг видатків за напрямом, тис. грн			Питома вага напрямку у загальному обсязі видатків за програмою, %		
		загальний фонд	спеціальний фонд	разом	загальний фонд	спеціальний фонд	разом
6	Підготовка наукових кадрів	120947,8	19723,7	140671,5	2,4%	1,4%	2,2%
	Загальний обсяг видатків за програмою	4940749,7	1400224,3	6340974			
КПКВК 6541080							
2022 рік							
№ з/п	Напрями використання бюджетних коштів	Обсяг видатків за напрямом, тис. грн			Питома вага напрямку у загальному обсязі видатків за програмою, %		
		загальний фонд	спеціальний фонд	разом	загальний фонд	спеціальний фонд	разом
1	Підготовка фахівців з вищою освітою (магістрів) за напрямками і спеціальностями відповідно освітньо-кваліфікаційних рівнів	6409,2	71,5	6480,7	100,0%	100,0%	100,0%
	Загальний обсяг видатків за програмою	6409,2	71,5	6480,7	100,0%	100,0%	100,0%
2023 рік							
№ з/п	Напрями використання бюджетних коштів	Обсяг видатків за напрямом, тис. грн.			Питома вага напрямку у загальному обсязі видатків за програмою, %		
		загальний фонд	спеціальний фонд	разом	загальний фонд	спеціальний фонд	разом

1	Підготовка фахівців з вищою освітою (магістрів) за напрямками і спеціальностями і відповідно освітньо-кваліфікаційних рівнів	5757,5	109,9	5867,4	100,0%	100,0%	100,0%
	Загальний обсяг видатків за програмою	5757,5	109,9	5867,4	100,0%	100,0%	100,0%

2024 рік

№ з/п	Напрями використання бюджетних коштів	Обсяг видатків за напрямом, тис. грн.			Питома вага напрямку у загальному обсязі видатків за програмою, %		
		загальний фонд	спеціальний фонд	разом	загальний фонд	спеціальний фонд	разом
1	Підготовка фахівців з вищою освітою (магістрів) за напрямками і спеціальностями і відповідно освітньо-кваліфікаційних рівнів	8668,1	20,8	8688,9	56,4%	100,0%	56,4%
2	Підготовка аспірантів з відривом від виробництва (докторів філософії)	711,5	0	711,5	4,6%	0,0%	4,6%
	Загальний обсяг видатків за програмою	15376,7	20,8	15397,5	61,0%	100,0%	61,1%

КПКВК 6541200

2022 рік

№ з/п	Напрями використання бюджетних коштів	Обсяг видатків за напрямом, тис. грн.			Питома вага напрямку у загальному обсязі видатків за програмою, %		
		загальний фонд	спеціальний фонд	разом	загальний фонд	спеціальний фонд	разом
1	Підготовка наукових кадрів для складання кандидатського іспиту з філософії	4387,5	252,1	4639,6	28,9%	33,0%	29,1%

2	Підготовка наукових кадрів для складання кандидатського іспиту з іноземної мови	6768,3	512	7280,3	44,6%	67,0%	45,7%
3	Підготовка студентів до наукової діяльності	4014,8	0	4014,8	26,5%	0,0%	25,2%
	Загальний обсяг видатків за програмою	15170,6	764,1	15934,7	100,0%	100,0%	100,0%

2023 рік

№ з/п	Напрями використання бюджетних коштів	Обсяг видатків за напрямом, тис. грн.			Питома вага напрямку у загальному обсязі видатків за програмою, %		
		загальний фонд	спеціальний фонд	разом	загальний фонд	спеціальний фонд	разом
1	Підготовка наукових кадрів для складання кандидатського іспиту з філософії	3878,5	663,5	4542	28,4%	35,1%	29,2%
2	Підготовка наукових кадрів для складання кандидатського іспиту з іноземної мови	5986	1226,9	7212,9	43,8%	64,9%	46,3%
3	Підготовка студентів до наукової діяльності	3811,5	0	3811,5	27,9%	0,0%	24,5%
	Загальний обсяг видатків за програмою	13676	1890,4	15566,4	100,0%	100,0%	100,0%

2024 рік

№ з/п	Напрями використання бюджетних коштів	Обсяг видатків за напрямом, тис. грн.			Питома вага напрямку у загальному обсязі видатків за програмою, %		
		загальний фонд	спеціальний фонд	разом	загальний фонд	спеціальний фонд	разом
1	Підготовка наукових кадрів для складання кандидатського іспиту з філософії	4565,8	624,3	5190,1	28,4%	28,6%	28,4%

2	Підготовка наукових кадрів для складання кандидатського іспиту з іноземної мови	7033,3	1560,4	8593,7	43,8%	71,4%	47,1%
3	Підготовка студентів до наукової діяльності	4460,9	0	4460,9	27,8%	0,0%	24,5%
	Загальний обсяг видатків за програмою	16060	2184,7	18244,7	100,0%	100,0%	100,0 %

Зазначений підхід до навчання студентів, де студенти проводять наукові дослідження в наукових лабораторіях та відділах академічних інститутів разом з провідними вченими, виявився надзвичайно ефективним для підготовки науковців у світовій практиці. Насамперед це стосується фахівців фізико-технічного, природничого та математичного спрямування з підвищеним творчим потенціалом у найперших за світовими рейтингами Масачусетському технологічному інституті та Каліфорнійському технологічному інституті в США. Саме цей принцип дослідницького навчання покладено в основу концепції розвитку наукової освіти, що активно впроваджується зараз у країнах з розвинутою економікою.

Обсяг видатків за бюджетною програмою КПКВК 6541080 становив 3,9-5,6 від загальних видатків на підготовку наукових кадрів НАН України. При цьому ДНУ «КАУ» підготовку наукових кадрів здійснював за двома напрямками зазначеної бюджетної програми, а саме:

- підготовка фахівців з вищою освітою (магістрів) за напрямками і спеціальностями відповідно до освітньо-кваліфікаційних рівнів (56,4 – 100,0 % від загального обсягу видатків за бюджетною програмою);
- підготовка аспірантів з відривом від виробництва (0 – 4,6 % від загального обсягу видатків за бюджетною програмою).

Якщо у 2022 – 2023 роках видатки за цією бюджетною програмою у повному обсязі спрямовувались на підготовку наукових кадрів НАН України, то починаючи з 2024 року їх обсяг зменшився до 61,1%. З метою забезпечення реалізації заходів, спрямованих на стимулювання інноваційної діяльності наукових установ НАН України в рамках створення та розвитку проєкту наукового парку «Академ.Сіті», у державному бюджеті Академії було передбачено додаткові бюджетні кошти та відповідно запроваджено новий напрям використання коштів за КПКВК 6541080 – «стимулювання інноваційної діяльності наукових установ НАН України у межах реалізації проєкту створення та розвитку наукового парку «Академ.Сіті», видатки за яким не є предметом аналізу поточного огляду витрат державного бюджету.

Решта видатків державного бюджету на підготовку наукових кадрів НАН України (10,3 – 10,9%) здійснювалась в межах бюджетної програми

КПКВК 6541200⁴. Фінансування за цією бюджетною програмою на зазначені цілі отримували три бюджетні установи НАН України за трьома напрямками використання бюджетних коштів:

- підготовка наукових кадрів для складання кандидатського іспиту з філософії (28,4 – 29,2 % від загального обсягу видатків за бюджетною програмою);

- підготовка наукових кадрів для складання кандидатського іспиту з іноземної мови (45,7 – 47,1 % від загального обсягу видатків за бюджетною програмою);

- підготовка студентів до наукової діяльності (24,5 – 25,2 % від загального обсягу видатків за бюджетною програмою).

Бюджетні кошти надавалися Центру гуманітарної освіти НАН України та Центру наукових досліджень та викладання іноземних мов НАН України на підготовку здобувачів ступеня вищої освіти доктора філософії мережі наукових установ Академії за державним замовленням з навчальних дисциплін «Філософія науки і культури» й «Іноземна мова професійного спрямування» та на проведення підсумкового контролю результатів підготовки.

Підготовку здобувачів ступеня вищої освіти доктора філософії мережі наукових установ НАН України за державним замовленням центри здійснюють відповідно до порядку, визначеного Академією, та на підставі запитів наукових установ НАН України у межах обсягів кредитів за Європейською кредитною трансферно-накопичувальною системою, передбачених індивідуальними навчальними планами здобувачів ступеня вищої освіти доктора філософії мережі наукових установ НАН України та вимогами щодо здобуття мовних (з іноземних мов) та загальнонаукових (філософських) компетентностей освітніх компонентів освітньо-наукових програм на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти, за якими здійснюється підготовка здобувачів ступеня вищої освіти доктора філософії в НАН України.

Слід зазначити, що Центр гуманітарної освіти та Центр наукових досліджень та викладання іноземних мов від 1954 року є органічними елементами структури Академії. Зазначені установи на відміну від закладів вищої освіти, де основна увага приділяється роботі зі студентами, мають унікальний досвід у навчанні аспірантів установ НАН України. Цей багаторічний досвід роботи дає підстави стверджувати, що випускники закладів вищої освіти здебільшого мають суттєву потребу у заповненні прогалин та здобутті додаткових компетентностей, які успішно задовольняються розробленими у цих установах програмами, методиками та майстерністю й досвідом їхнього професорсько-викладацького складу.

У Центрі гуманітарної освіти НАН України щорічно навчається понад 400 аспірантів наукових установ НАН України у Києві та філіях, які розташовані в Одесі, Харкові, Дніпрі, Львові. У Центрі наукових досліджень та викладання іноземних мов НАН України – понад 350 аспірантів щорічно, Центр має відділення у Харкові, Львові та Дніпрі тощо.

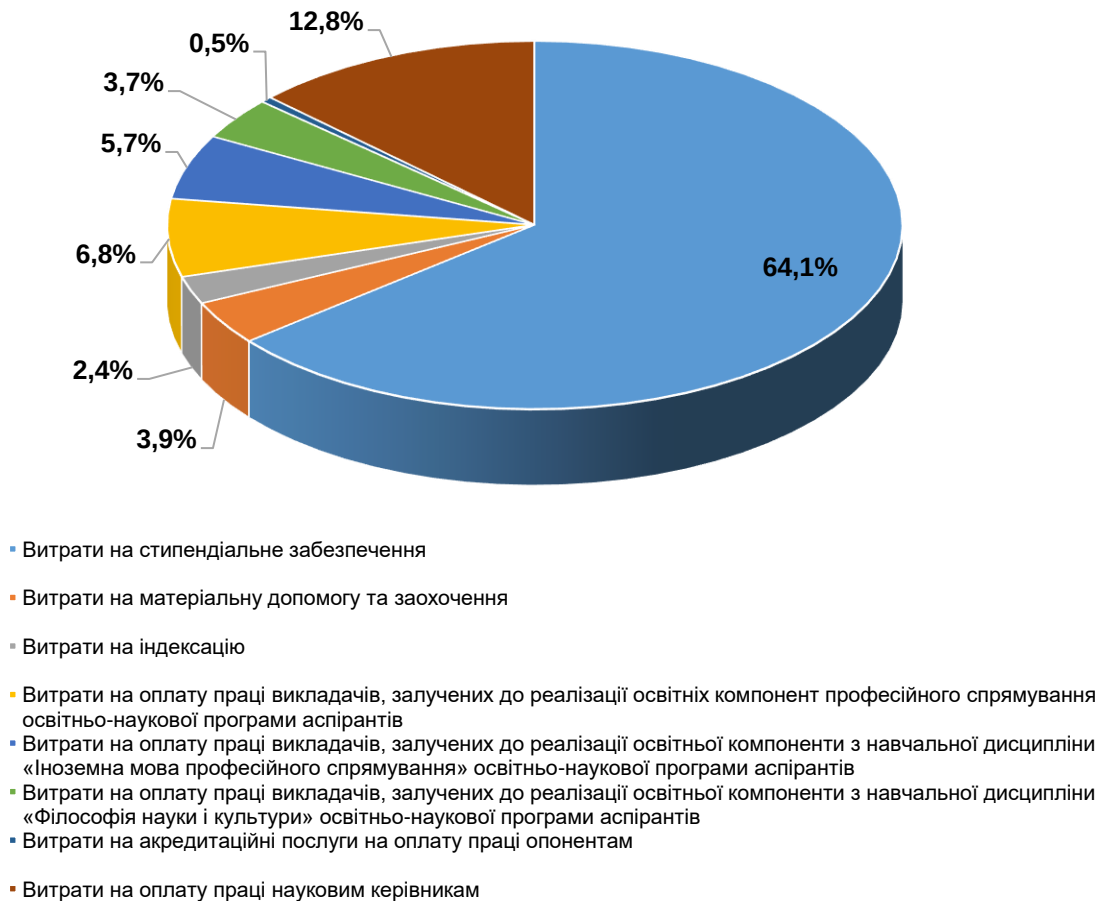
⁴ У 2025 році для цієї бюджетної програми постановою Кабінету Міністрів України від 14 березня 2025 р. № 297 затверджено Порядок використання коштів державного бюджету, передбачених для здійснення підготовки до державної атестації наукових кадрів Національної академії наук.

Державна організація «Відділення цільової підготовки Київського національного університету імені Тараса Шевченка при Національній академії наук України» отримувала фінансування за третім напрямом використання бюджетних коштів бюджетної програми КПКВК 6541200 для підготовки здобувачів вищої освіти на другому (магістерському) та третьому (освітньо-науковому) рівнях вищої освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка з поглибленого вивчення дисциплін за напрямами їхньої наукової діяльності.

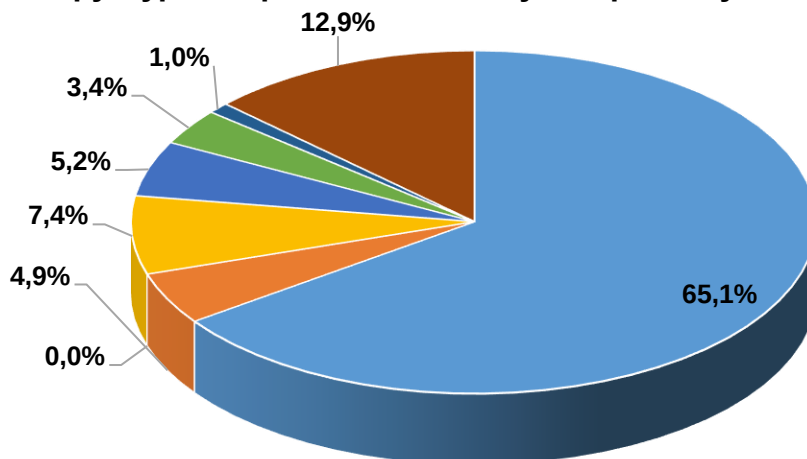
Підготовку здобувачів вищої освіти на другому (магістерському) та третьому (освітньо-науковому) рівнях вищої освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка з поглибленого вивчення дисциплін за напрямами їх наукової діяльності здійснює Київський національний університет імені Тараса Шевченка із залученням наукових працівників наукових установ Академії відповідно до угод про співпрацю, укладених між Національною академією наук України та Київським національним університетом імені Тараса Шевченка.

Аналіз фінансової звітності за 2022 - 2024 роки засвідчив, що в структурі видатків Академії за загальним фондом державного бюджету (рис.1) домінують видатки на стипендіальне забезпечення аспірантів та докторантів, а також видатки, пов'язані із забезпеченням освітньої компоненти в підготовці наукових кадрів.

**Структура витрат на підготовку аспірантів
у 2022 році**

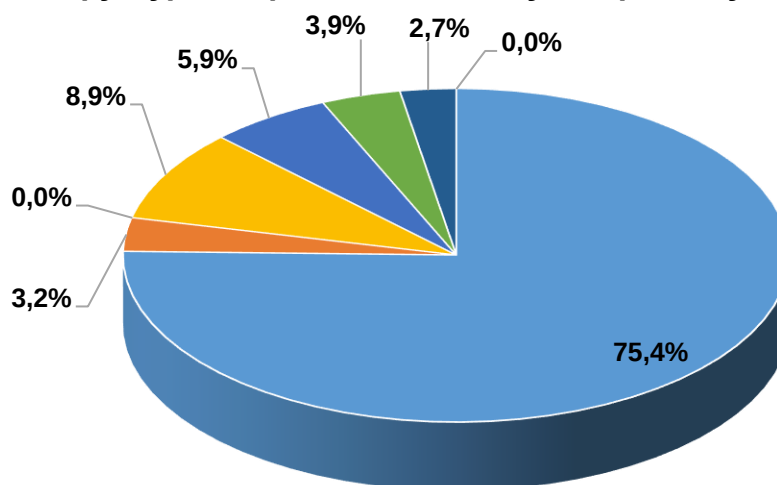

Структура витрат на підготовку аспірантів у 2023 році

- Витрати на стипендіальне забезпечення
- Витрати на матеріальну допомогу та заохочення
- Витрати на індексацію
- Витрати на оплату праці викладачів, залучених до реалізації освітніх компонент професійного спрямування освітньо-наукової програми аспірантів
- Витрати на оплату праці викладачів, залучених до реалізації освітньої компоненти з навчальної дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування» освітньо-наукової програми аспірантів
- Витрати на оплату праці викладачів, залучених до реалізації освітньої компоненти з навчальної дисципліни «Філософія науки і культури» освітньо-наукової програми аспірантів
- Витрати на акредитаційні послуги на оплату праці опонентам
- Витрати на оплату праці науковим керівникам

Структура витрат на підготовку аспірантів у 2024 році

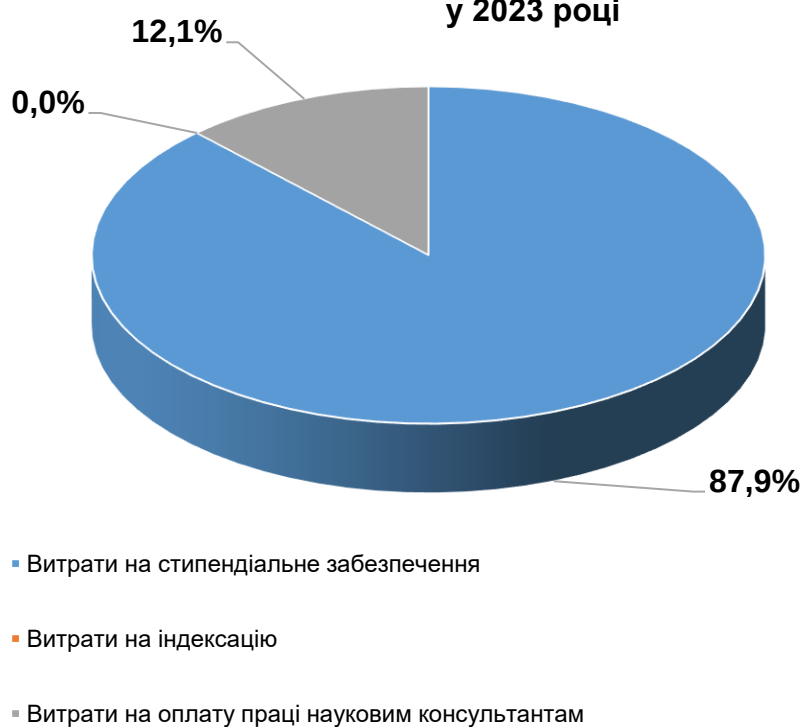

- Витрати на стипендіальне забезпечення
- Витрати на матеріальну допомогу та заохочення
- Витрати на індексацію
- Витрати на оплату праці викладачів, залучених до реалізації освітніх компонент професійного спрямування освітньо-наукової програми аспірантів
- Витрати на оплату праці викладачів, залучених до реалізації освітньої компоненти з навчальної дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування» освітньо-наукової програми аспірантів
- Витрати на оплату праці викладачів, залучених до реалізації освітньої компоненти з навчальної дисципліни «Філософія науки і культури» освітньо-наукової програми аспірантів
- Витрати на акредитаційні послуги на оплату праці опонентам
- Витрати на оплату праці науковим керівникам

Структура витрат на підготовку докторантів у 2022 році

Структура витрат на підготовку докторантів у 2023 році

**Структура витрат на підготовку докторантів
у 2024 році**

Рисунок 1 – Структура видатків НАН України за загальним фондом державного бюджету на підготовку наукових кадрів протягом 2022 – 2024 років

1.4. Власні надходження установ НАН України до спеціального фонду державного бюджету від надання послуг з підготовки наукових кадрів за контрактом

Відповідно до ч. 4 ст. 13 Бюджетного кодексу України власні надходження бюджетних наукових установ отримуються додатково до коштів загального фонду бюджету і включаються до спеціального фонду бюджету. При цьому власні надходження бюджетних установ поділяються на такі групи:

- перша група - надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством;

- друга група - інші джерела власних надходжень бюджетних установ.

У складі першої групи виділяються такі підгрупи:

- підгрупа 1 - плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю;

- підгрупа 2 - надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності;

- підгрупа 3 - плата за оренду майна бюджетних установ, що здійснюється відповідно до Закону України «Про оренду державного та комунального майна»;

- підгрупа 4 - надходження бюджетних установ від реалізації в установленому порядку майна (крім нерухомого майна).

У складі другої групи виділяються такі підгрупи:

- підгрупа 1 - благодійні внески, гранти та дарунки;

- підгрупа 2 - надходження, що отримують бюджетні установи від підприємств, організацій, фізичних осіб та від інших бюджетних установ для виконання цільових заходів, зокрема заходів з відчуження для суспільних потреб земельних ділянок та розміщених на них інших об'єктів нерухомого майна, що перебувають у приватній власності фізичних або юридичних осіб;

- підгрупа 3 - надходження, що отримують державні та комунальні заклади професійної (професійно-технічної), фахової передвищої і вищої освіти від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право; надходження, що отримують державні та комунальні заклади фахової передвищої й вищої освіти, наукові установи та заклади культури як відсотки, нараховані на залишок коштів на поточних рахунках, відкритих у банках державного сектору для розміщення власних надходжень, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти;

Власні надходження бюджетних установ використовуються на:

- покриття витрат, пов'язаних з організацією та наданням послуг, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю (за рахунок надходжень підгрупи 1 першої групи);

- організацію додаткової (господарської) діяльності бюджетних установ (за рахунок надходжень підгрупи 2 першої групи);

- утримання, облаштування, ремонт та придбання майна бюджетних установ (за рахунок надходжень підгрупи 3 першої групи);

- ремонт, модернізацію чи придбання нових необоротних активів та матеріальних цінностей, покриття витрат, пов'язаних з організацією збирання і транспортування відходів і брухту на приймальні пункти (за рахунок надходжень підгрупи 4 першої групи);

- господарські потреби бюджетних установ, включаючи оплату комунальних послуг і енергоносіїв (за рахунок надходжень підгруп 2 і 4 першої групи);

- організацію основної діяльності бюджетних установ (за рахунок надходжень підгруп 1 та 3 другої групи);

- виконання відповідних цільових заходів (за рахунок надходжень підгрупи 2 другої групи)

Водночас з урахуванням ч. 9 ст. 51 Бюджетного кодексу України, якщо фактичні обсяги власних надходжень бюджетних установ з урахуванням залишків відповідних бюджетних коштів на початок року перевищують відповідні витрати, затверджені законом про Державний бюджет України, розпорядник бюджетних коштів передбачає спрямування таких надпланових обсягів у першу чергу на погашення заборгованості з оплати праці, нарахувань на заробітну плату, стипендій, комунальних послуг та енергоносіїв.

Якщо такої заборгованості немає, розпорядник бюджетних коштів спрямовує 50 відсотків коштів на заходи, що здійснюються за рахунок відповідних надходжень, і 50 відсотків коштів – на заходи, необхідні для виконання основних функцій, але не забезпечені коштами загального фонду бюджету за відповідною бюджетною програмою.

У цьому разі розпорядник бюджетних коштів здійснює перерозподіл обсягів узятих бюджетних зобов'язань за загальним фондом бюджету для проведення видатків за цими зобов'язаннями із спеціального фонду бюджету.

Слід зазначити, що перелік платних послуг, які можуть надаватися бюджетними науковими установами (надаються згідно з їхньою основною діяльністю), визначено постановою Кабінету Міністрів України від 28.07.2003 №1180 (зі змінами).

Загалом цей перелік включає 40 платних послуг, серед яких зокрема:

- підготовка понад державне замовлення відповідно до договорів, укладених з фізичними та юридичними особами, клінічних ординаторів, аспірантів і докторантів, у тому числі іноземців;

- прийом кандидатських іспитів, видання та розповсюдження авторефератів, дисертацій, стенографування під час захисту дисертацій, організація, підготовка до захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата або доктора наук та його проведення для осіб, які навчалися відповідно до договорів, укладених з фізичними або юридичними особами.

Відповідно до наведених вимог законодавства понад асигнування, що було виділено із загального фонду державного бюджету впродовж 2022 – 2024 років за надані послуги з підготовки наукових кадрів установами НАН України, додатково було залучено кошти до спеціального фонду державного бюджету в обсягах, які наведено в табл. 4.

Таблиця 4 – Обсяг надходжень до спеціального фонду державного бюджету установ НАН України у 2022-2024 роках від надання платних послуг з підготовки наукових кадрів

Основні показники діяльності установ НАН України щодо надання освітніх послуг	Роки		
	2022	2023	2024
Кількість наукових установ, які здійснюють підготовку аспірантів, усього,	105	104	103
у т. ч. за контрактом	24	27	43
Кількість аспірантів станом на початок кожного року, що навчаються за контрактом (денна форма/ заочна) ⁵	24/142	106/107	340/79
Кількість наукових установ, які здійснюють підготовку докторантів, усього	56	65	64
у т. ч. за контрактом	2	5	9
Кількість докторантів станом на початок кожного року, що навчаються за контрактом ⁶	5	26	49
Загальний обсяг надходжень до спеціального фонду державного бюджету установ НАН України, тис. грн	4766,2	13175,2	21929,2

Слід зазначити, що на рівні НАН України не прийнято єдиного розпорядчого документу, згідно з яким визначається вартість навчання в аспірантурі та докторантурі за контрактом. З огляду на це кожна установа НАН України, яка здійснює підготовку аспірантів та докторантів на контрактній основі, самостійно визначає вартість такої підготовки з урахуванням Методики розрахунку орієнтовної середньої вартості підготовки одного кваліфікованого робітника, фахівця, аспіранта, докторанта, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 20 травня 2013 р. № 346.

⁵ Понад 40 відсотків аспірантів-контрактників навчаються в аспірантурі Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України.

⁶ Докторанти-контрактники в основному навчаються в наукових установах НАН України гуманітарного профілю.

1.5. Основні показники, які характеризують стан сфери підготовки наукових кадрів Національної академії наук України у 2022-2024 роках

Станом на 10.10.2025 підготовку наукових кадрів через аспірантуру здійснює 102 наукові установи НАН України, де навчаються 1457 аспірантів, зокрема 385 (26,4%) – за контрактом. 91 аспірант перебуває в академічній відпустці, 69 – перервали навчання в аспірантурі через обставини, які унеможливили виконання освітньої програми, 16 – поновлено установами для закінчення навчання в аспірантурі й захисту дисертації.

105 наукових установ НАН України мають ліцензії на провадження освітньої діяльності відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 24.03.2021 № 365 (100 ліцензій за рівнем освіти та 10 ліцензій за освітніми програмами). Деякі установи мали труднощі з переоформленням ліцензії, пов'язані з вимогами до матеріально-технічної бази і науково-педагогічного складу.

На сьогодні абсолютна більшість наукових установ НАН України, які займаються підготовкою докторів філософії, взяли участь у процедурі акредитації освітньо-наукових програм (далі – ОНП). Наприкінці 2024 року 102 наукові установи НАН України проводили підготовку аспірантів за 161 ОНП, з яких 80 (50%) акредитовані на 5 років, 34 (21,1%) мають умовну акредитацію; 32 наукові установи в липні 2024 року подали інформацію про намір провести акредитацію 40 ОНП у 2024/2025 навчальному році, причому у 60% з них закінчується умовна акредитація здебільшого у першому півріччі 2025 року.

Формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів здійснювалося НАН України відповідно до Закону України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів», постанов Кабінету Міністрів України від 15.04.2013 № 306 «Про затвердження Порядку формування державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» та від 20.05.2013 № 363 «Про затвердження Порядку розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів».

Формування натуральних показників державного замовлення НАН України відбувалося на основі пропозицій наукових установ НАН України, загального плану розвитку НАН України з урахуванням критеріїв формування державного замовлення, при цьому було враховано необхідність забезпечення кваліфікованими науковими кадрами основних напрямів досліджень, що проводяться науковими установами НАН України. При розподілі обсягу державного замовлення пріоритет переважно було надано галузям знань природничого, біологічного профілю та інформаційним технологіям.

Обсяги державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку

кадрів у 2022-2024 роках (далі - державне замовлення) затверджувалися окремими постановами Кабінету Міністрів України (табл. 5).

Таблиця 5 – Інформація щодо обсягів бюджетних призначень НАН України на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних кадрів у 2022–2024 рр.

Рік	Постанова Кабінету Міністрів України	Бюджетна програма КПКВК	Сума коштів, передбачених у державному бюджеті на фінансування державного замовлення, тис. грн.
2022	№769 від 07.07.2022	6541030	120000
		6541080	6416,1
2023	№708 від 11.07.2023	6541030	118000
		6541080	5774,5
2024	№760 від 28.06.2024	6541030	128000
		6541080	9379,6

У 2022-2023 роках бюджетне фінансування за КПКВК 6541030 «Наукова і науково-технічна діяльність наукових установ Національної академії наук України» було спрямовано на стипендіальне забезпечення аспірантів і докторантів, наукове керівництво, читання лекцій та акредитацію освітньо-наукових програм. У середньому 78,5% загального фінансування складало стипендіальне забезпечення.

У 2024 році з метою ефективного і раціонального використання бюджетних коштів, передбачених бюджетною програмою «Наукова і науково-технічна діяльність наукових установ Національної академії наук України» (КПКВК 6541030), обсяг коштів, які спрямовуються установам НАН України цільовим призначенням, було зменшено на 7000 тис. грн а саме – до 121000 тис. грн. (розпорядження Президії НАН України від 21.11.2024 №647). Відхилення показника сталося у зв'язку з тим, що на початку року планувалось підвищення стипендій з квітня місяця. Оскільки підвищення не відбулося, то кошти було перерозподілено на інші важливі напрями. Бюджетне фінансування у 2024 році було спрямовано на стипендіальне забезпечення аспірантів і докторантів, проведення навчальних занять з аспірантами, акредитацію освітньо-наукових програм та опонування дисертацій. Стипендіальне забезпечення у 2024 році складало майже 89% загального фінансування.

Загальні показники прийому на підготовку фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів у 2022 році затверджено обсягом 394 особи (табл. 6, 7). У двох наступних роках аналогічний показник було збільшено на 2,5% кожного року відповідно до минулого. У 2023 році загальний показник прийому на

підготовку фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів збільшено за рахунок обсягу прийому до аспірантури та докторантури, а у 2024 році – збільшено за рахунок обсягу прийому до аспірантури (Державна наукова установа «Київський академічний університет», крім здобувачів ступеня магістра, прийняла здобувачів на третій рівень вищої освіти).

Обсяги випуску фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів за державним замовленням у 2024 році встановлено на рівні 247 осіб, що на 27 та 25 осіб менше, ніж у 2023 та у 2022 році відповідно (табл. 6, 7).

Таблиця 6 – Фактичне виконання обсягів державного замовлення

Прийом				
Ступінь вищої освіти, аспірантура, докторантура	Затверджені обсяги, осіб	Фактично виконано, осіб	Відхилення	
			осіб	%
2022				
Магістр на основі освітнього ступеня бакалавра	44	23	-21	-47,7
аспірантура	300	297	-3	-1,0
докторантура	50	50	0	0
2023				
Магістр на основі освітнього ступеня бакалавра	44	23	-21	-47,7
аспірантура	305	301	-4	-1,3
докторантура	55	55	0	0
2024				
Магістр на основі освітнього ступеня бакалавра	44	30	-14	-31,8
аспірантура	315	315	0	0
докторантура	55	53	-2	-3,6
Випуск				
Ступінь вищої освіти, аспірантура, докторантура	Затверджені обсяги, осіб	Фактично виконано, осіб	Відхилення	
			осіб	%
2022				
Магістр на основі освітнього ступеня бакалавра	21	16	-5	-23,8
аспірантура	211	170	-41	-19,4
докторантура	40	39	-1	-2,5
2023				
Магістр на основі освітнього ступеня бакалавра	27	28	1	3,7
аспірантура	206	155	-51	-24,8
Докторантура	41	38	-3	-7,3

2024				
Магістр на основі освітнього ступеня бакалавра	25	23	-2	-8
аспірантура	171	143	-28	-16,4
докторантура	51	51	0	0

З числа випускників аспірантури денної форми навчання за державним замовленням на роботі в наукових установах НАН України у 2022 році залишено 112 осіб (66,3%), у 2023 році - 101 особа (65,2%), у 2024 році - 92 особи (64,3%).

Таблиця 7 – Фактичне виконання обсягів державного замовлення за галузями знань/галузями наук

Магістратура (на основі освітнього ступеня бакалавра)

Галузь знань	2022 рік			2023 рік			2024 рік		
	Затверджені обсяги, осіб	Фактично виконано, осіб	Відхилення, осіб	Затверджені обсяги, осіб	Фактично виконано, осіб	Відхилення, осіб	Затверджені обсяги, осіб	Фактично виконано, осіб	Відхилення, осіб
Всього:	44	23	-21	44	23	-21	44	30	-14
Біологія	12	7	-5	12	6	-6	12	14	+2
Природничі науки	12	8	-4	12	5	-7	13	4	-9
Математика та статистика	5	3	-2	7	4	-3	6	6	0
Інформаційні технології	10	3	-7	8	5	-3	7	4	-3
Механічна інженерія	5	2	-3	5	3	-2	6	2	-4

Аспірантура

Галузь знань	2022 рік			2023 рік			2024 рік		
	Затверджені обсяги, осіб	Фактично виконано, осіб	Відхилення, осіб	Затверджені обсяги, осіб	Фактично виконано, осіб	Відхилення, осіб	Затверджені обсяги, осіб	Фактично виконано, осіб	Відхилення, осіб
Всього:	300	297	-3	305	301	-4	315	315	0
Культура і мистецтво	3	3	0	3	3	0	3	3	0
Гуманітарні науки	35	31	-4	32	21	-11	26	24	-2
Соціальні та поведінкові науки	20	17	-3	19	18	-1	18	18	0
Управління та адміністрування	4	4	0	6	6	0	6	6	0
Право	5	7	+2	6	6	0	4	5	+1
Біологія	53	45	-8	53	43	-10	48	46	-2
Природничі науки	90	81	-9	81	85	+4	90	90	0
Математика та статистика	19	22	+3	22	25	+3	25	26	+1
Інформаційні технології	23	33	+10	31	37	+6	31	33	+2
Механічна інженерія	22	28	+6	25	26	+1	23	25	+2
Електрична інженерія	10	12	+2	12	17	+5	20	17	-3
Автоматизація та приладобудування *	3	4	+1						
Хімічна та біоінженерія	0	1	+1	1	1	0	1	1	0

Електроніка та телекомунікації**	1	1	0						
Електроніка, автоматизація та електронні комунікації**				3	4	+1	7	8	+1
Виробництво та технології	1	0	-1	0	0	0	0	0	0
Охорона здоров'я	8	3	-5	5	4	-1	6	6	0
Цивільна безпека	1	2	+1	1	1	0	1	1	0
Публічне управління та адміністрування	1	2	+1	3	3	0	5	5	0
Міжнародні відносини	1	1	0	2	1	-1	1	1	0

Примітки: *Виключено з переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти.

**Зміна назви галузі знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіт.

Докторантура

Галузь наук	2022 рік			2023 рік			2024 рік		
	Затверджені обсяги, осіб	Фактично виконано, осіб	Відхилення, осіб	Затверджені обсяги, осіб	Фактично виконано, осіб	Відхилення, осіб	Затверджені обсяги, осіб	Фактично виконано, осіб	Відхилення, осіб
Всього:	50	50	0	55	55	0	55	53	-2
Культура і мистецтво	1	1	0	1	1	0			
Гуманітарні науки	4	3	-1	3	2	-1			
Соціальні та поведінкові науки	7	5	-2	6	4	-2			
Управління та адміністрування	2	2	0	2	1	-1			
Право	1	2	+1	2	2	0			
Біологія	3	5	+2	5	5	0			
Природничі науки	15	13	-2	13	14	+1			
Математика та статистика	6	6	0	4	5	+1			
Інформаційні технології	3	2	-1	5	4	-1			
Механічна інженерія	6	7	+1	7	8	+1			
Електрична інженерія	2	3	+1	5	9	+4			
Хімічна та біоінженерія	0	0	0	1	0	-1			
Автоматизація та приладобудування	0	1	+1	0	0	0			
Електроніка, автоматизація та електронні комунікації	0	0	0	1	0	-1			
Фізико-математичні науки							14	17	+3
Хімічні науки							4	3	-1
Біологічні науки							4	6	+2
Геологічні науки							2	2	0
Технічні науки							17	15	-2
Історичні науки							1	1	0
Економічні науки							6	5	-1
Філологічні науки							1	0	-1
Юридичні науки							2	1	-1

Національна безпека							1	1	0
Соціальні науки							1	1	0
Політичні науки							1	0	-1
Соціальні комунікації							1	1	0

Примітка: з 2024 року прийом та підготовка наукових кадрів через докторантуру проводиться за науковими спеціальностями за галузями науки відповідно до переліку, затвердженого МОН України.

Три роки поспіль державне замовлення виконується в умовах воєнного стану, що негативно позначається на якості освітнього процесу.

Відхилення від затверджених натуральних показників державного замовлення зумовлено:

- відтоком потенційних вступників за кордон, у зв'язку з активними бойовими діями на території України;
- частими змінами у нормативно-правових актах України щодо вступу, підготовки та атестації здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук;
- відрахуванням здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії за невиконання навчального плану;
- перебування здобувачів вищої освіти у академічних відпустках тощо.

Певні труднощі наукових установ НАН України виникли із затвердженням нової редакції Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності (постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.2021 №365). Науковим установам Академії потрібно було переоформити ліцензії на провадження освітньої діяльності за певним рівнем вищої освіти (за третім (освітньо-науковим) рівнем вищої освіти) та за освітніми програмами, що передбачають присвоєння професійної кваліфікації з професій, для яких запроваджено додаткове регулювання на певному рівні вищої освіти.

Загальна чисельність аспірантів і докторантів у наукових установах НАН України мала тенденцію до збільшення протягом звітного періоду (рис. 2 а, б). Це пояснюється зростанням у 2023–2024 рр. чисельності аспірантів і докторантів, які навчаються за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб. **Ще однією, менш вагомою, причиною** збільшення кількості аспірантів у наукових установах НАН України є поточний вихід із академічних відпусток здобувачів для закінчення навчання на третьому освітньо-науковому рівні вищої освіти та захисту їхніх дисертаційних робіт.

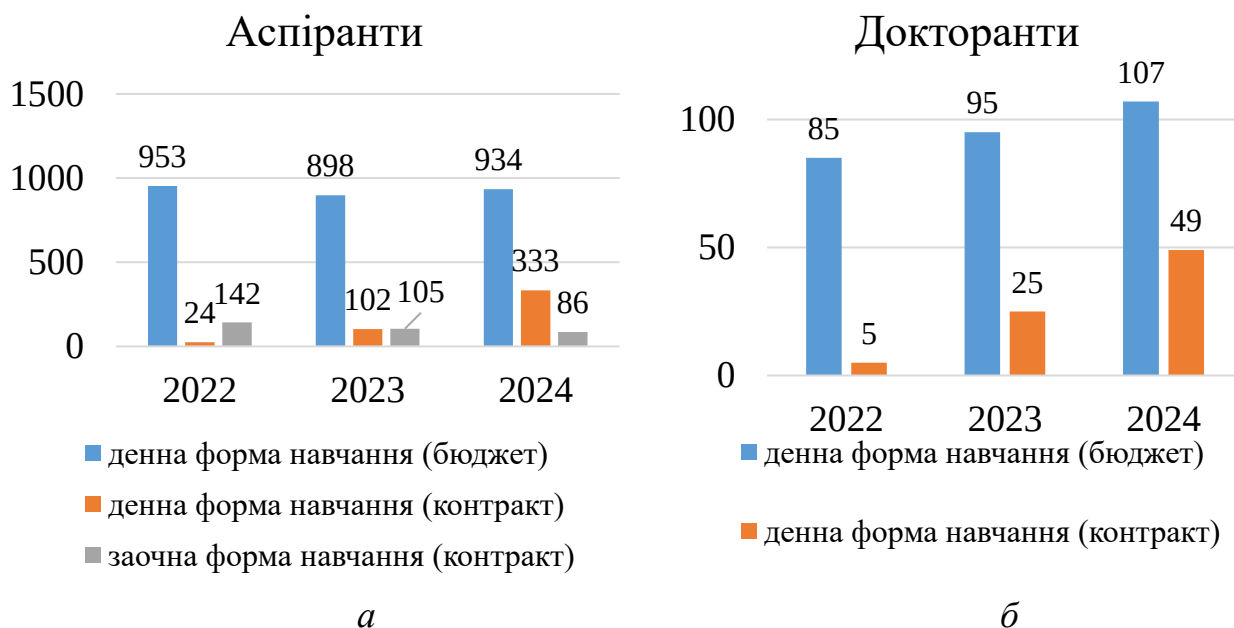

Рисунок 2 – Загальна чисельність аспірантів (а) та докторантів (б) в наукових установах НАН України у 2022-2024 рр. за формами фінансування

На рис. 3 показано динаміку змін у чисельності аспірантів та докторантів наукових установ НАН України, що відбулися на підставі наказів наукових установ НАН України за час 01.01.2024 – 31.12.2024. Тут спостерігається стабільність у кількості докторантів протягом 2024 року – у середньому у докторантурі 62 наукових установ НАН України щомісячно навчалось 104 особи.

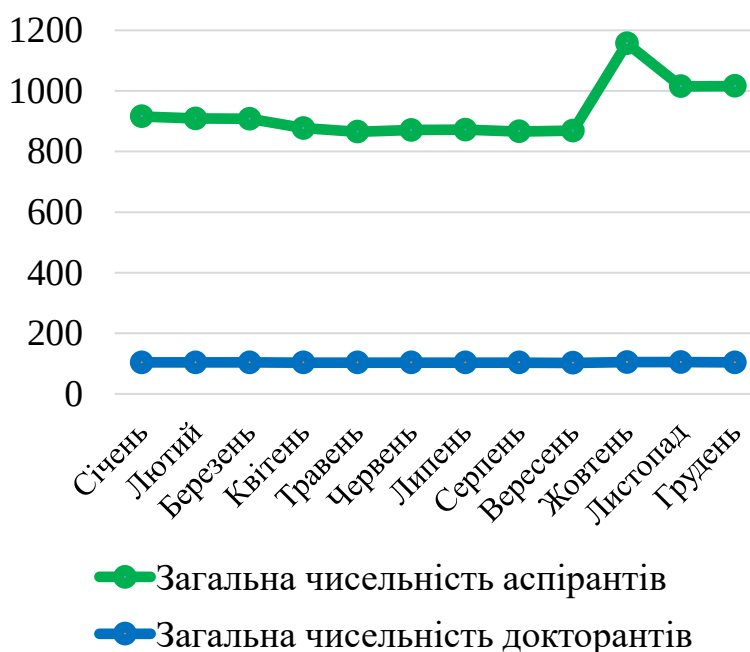

Рисунок 3 – Динаміка змін у чисельності аспірантів та докторантів наукових установ НАН України, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням у 2024 році

В аспірантурі 101 наукової установи НАН України протягом 2024 року у середньому щомісяця навчалось 928 осіб (рис. 3). Зазначимо, що в цей період 20 осіб було відраховано із аспірантури достроково у зв'язку із захистом дисертації на здобуття ступеня доктора філософії до закінчення строку навчання. Із графіка видно, що у жовтні спостерігається значне збільшення числа аспірантів – це пояснюється зарахуванням на навчання на здобуття вищої освіти ступеня доктора філософії нового набору здобувачів. Зменшення кількості аспірантів на початку поточного року пов'язане із наданням академічної відпустки здобувачам, які не встигають закінчити дисертаційну роботу у встановлені законодавством терміни.

Водночас змінами, внесеними МОН України до Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2024 році, було перенесено дату зарахування на навчання в аспірантурі: на 30 вересня — зарахування на бюджет і на 20 жовтня — зарахування за іншими джерелами фінансування. Це також є причиною збільшення числа аспірантів у жовтні 2024 р.

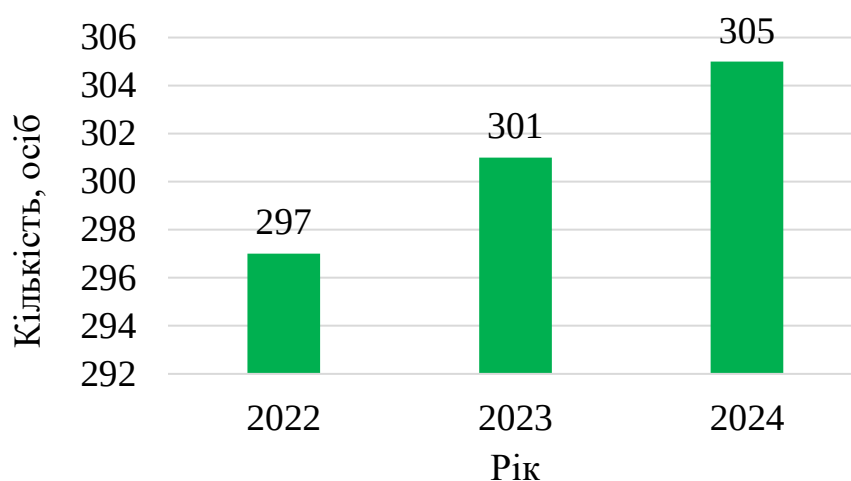

Рисунок 4 – Прийом осіб на здобуття ступеня доктора філософії в наукових установах НАН України на умовах державного замовлення за рахунок коштів, передбачених за бюджетною програмою КПКВК 6541030, у 2022-2024 роках

Протягом 2022–2024 років набір до аспірантури наукових установ НАН України у середньому складав 301 особу з тенденцією до збільшення (рис. 4). В цілому протягом звітної періоду наукові установи НАН України виконували план прийому в аспірантуру в повному обсязі з відхиленнями у межах похибки (1-3%). При цьому за звітний період значно збільшилася кількість випускників аспірантури за державним замовленням із захистом дисертацій – майже у 8 разів, що є підтвердженням якісного виконання науковими установами НАН України державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2022-2024 роках (рис. 5).

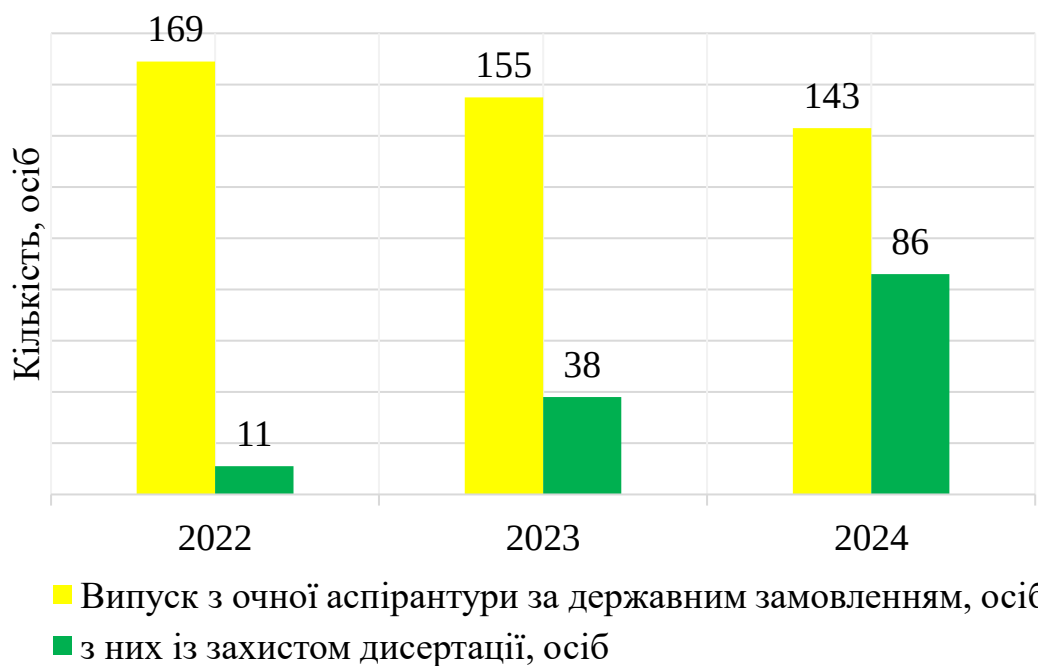

Рисунок 5 – Випуск з аспірантури очної форми навчання за державним замовленням за рахунок коштів, передбачених за бюджетною програмою КПКВК 6541030, у 2022-2024 роках.

Таблиця 8 – Захист дисертацій працівниками наукових установ НАН України у 2022–2024 роках

Рік	Дисертації на здобуття наукового ступеня		
	доктор наук	доктор філософії	кандидат наук
2022	7	29	1
2023	10	94	21
2024	37	199	23

Дані таблиці 8 демонструють підвищення показників протягом звітного періоду: майже у 7 разів збільшилася кількість захистів дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії у разових спеціалізованих вчених радах та у понад 5 разів – докторських дисертацій.

Таблиця 9 – Інформація щодо діяльності спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук/кандидата наук та разових спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії

Рік	Спеціалізовані вчені ради із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук/кандидата наук		Разові спеціалізовані вчені ради із захисту дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії	
	Кількість діючих спеціалізованих вчених рад (наукові установи)	Кількість захищених дисертацій (доктор наук/кандидат наук)	Кількість створених разових спеціалізованих вчених рад	Кількість захищених дисертацій
2022	66 (53 н.у.)	8/2	32	39
2023	85 (70 н.у.)	14/23	127	104
2024	84 (67 н.у.)	44/29	199	208

Причиною низьких показників захистів докторських і кандидатських дисертацій у 2022 році є закінчення терміну дії спеціалізованих вчених рад 31 грудня 2021 року (табл. 9). Наказом МОН України від 13.12.2021 № 1359 було затверджено нове Положення про спеціалізовану вчену раду з присудження наукового ступеня доктора наук, яке набрало чинності у січні 2022 року, після чого спеціалізовані вчені ради наукових установ НАН України почали відновлювати свою роботу.

Таким чином, протягом 2023–2024 рр. у середньому у 69 наукових установах НАН України діяло 84 спеціалізовані вчені ради з присудження наукового ступеня доктора наук. Як можна бачити з табл. 9 кількість захистів докторських дисертацій у 2024 році зросла втричі порівняно з 2023 роком.

Варто відмітити, що за 2023–2024 рр. наукові установи НАН України напроцювали практику підготовки здобувачів ступеня доктора філософії згідно з оновленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19.05.2023 № 502), про що свідчить збільшення протягом звітного періоду кількості захистів дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії (табл. 9).

Таким чином, наукові установи НАН України протягом 2022–2024 рр., незважаючи на безпрецедентні виклики повномасштабної війни росії проти України, продемонстрували стійкість та ефективність, забезпечивши результативне використання бюджетних коштів для підготовки наукових кадрів. Це дало змогу продовжити підготовку висококваліфікованих фахівців, що є критично важливим для майбутнього відновлення країни. Попри значні перешкоди, такі як активні бойові дії, вимушена мобілізація та переміщення науковців, а також зміна правил, що ускладнили процес підготовки дисертацій,

аспірантури і докторантури наукових установ НАН України продовжили функціонувати, адаптуючись до нових умов.

Водночас виявлено низку проблемних тенденцій, які потребують урахування при подальшому бюджетному плануванні:

- звуження вхідного потоку молодих дослідників, що загрожує поглибленням вікового дисбалансу наукових кадрів;
- нерівномірність результативності між установами: за однакових або співмірних обсягів фінансування рівень захистів, публікаційної активності та подальшої зайнятості випускників істотно відрізняється;
- обмеженість інтеграції підготовки кадрів із реальними потребами економіки і ринку праці, що проявляється у недостатньому моніторингу кар'єрних траєкторій випускників та слабкій участі роботодавців у формуванні тематики дисертацій;
- ризик посилення «витоку мізків» через конкуренцію за таланти з боку провідних університетів та наукових центрів світу.

1.6. Порівняння підходів щодо визначення обсягу і розподілу бюджетних витрат на підготовку наукових кадрів, що застосовуються в Україні, із практичним досвідом інших країн

Загалом у країнах Європи умовно виділяють три основні моделі підготовки наукових кадрів (http://library.kpi.kharkov.ua/files/JUR/tipuss_2016_2.pdf, http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/4_2017/17.pdf): німецька (Німеччина, Австрія, Данія та деякі інші країни), французька (Франція, Бельгія, Італія та деякі інші країни) і англосаксонська (Велика Британія, Ірландія, Шотландія, США та деякі інші країни).

Німецька модель підготовки наукових кадрів демонструє високий рівень автономії. Федеральні та земельні органи влади не мають значного впливу на неї, оскільки кожна земля розробляє власні закони про вищу освіту. Таким чином, німецькі університети самостійно ухвалюють рішення про присудження ступенів PhD, а кожен факультет має право встановлювати необхідні формальні процедури для цього (http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2022/80/part_2/44.pdf).

Ступінь доктора філософії PhD за німецькою моделлю можна здобути двома способами: індивідуалізованим або структурованим. Індивідуалізований спосіб є більш популярним і передбачає тісну співпрацю між аспірантом та його науковим керівником, який спрямовує роботу над дисертацією та несе відповідальність за її якість. При цьому кандидат самостійно шукає наукового керівника – це може бути професор або інший кваліфікований викладач кафедри. Разом вони обговорюють тему дослідження, умови та терміни виконання дисертаційної роботи. Відповідно до цього способу підготовки наукових кадрів здобувачі повинні брати участь у семінарах і колоквіумах, де обговорюються результати їхніх досліджень, а також скласти кілька іспитів зі спеціалізованих дисциплін.

Робота над дисертацією на здобуття ступеня доктора філософії PhD в університетах Німеччини вважається завершеною за умови виконання певних умов:

- попередній розгляд дисертації науковим керівником і рецензентом;
- дисертація допускається до захисту, якщо науковий керівник і рецензент підтверджують її самостійний характер, наявність оригінальних наукових результатів та нових знань у відповідній галузі досліджень;
- дисертація має отримати оцінку за атестаційною шкалою в діапазоні від «відмінно» до «задовільно»;
- складання усного кваліфікаційного тесту (іспиту) за фахом перед комісією, що складається з професорів університету, або ж захист дисертації у форматі доповіді за темою дослідження і подальшої за нею дискусії.

При структурованій формі підготовки аспірантів за німецькою моделлю відбір кандидатів (випускників закладів вищої освіти, молодих викладачів) здійснюється спеціальною комісією. Ці кандидати зараховуються як наукові співробітники на бюджетні місця (на 0,5-0,75 ставки) або на договірній основі. Суттєвою особливістю цієї моделі є те, що аспіранти проходять супроводжувану навчальну програму під час роботи над дисертацією. Зокрема, на першому році навчання аспірант, згідно з рекомендаціями двох консультантів, відвідує обов'язкові та вибіркові курси. Другий рік присвячується інтенсивному дисертаційному дослідженню, що включає написання дисертації і документації прогресу дослідження, участь у семінарських заняттях та публікацію першої наукової роботи. На третьому році навчання аспірант завершує роботу над дисертацією, продовжує відвідувати семінари та оприлюднює другу наукову публікацію.

Окрім наукової роботи, аспіранти на структурованих програмах часто займаються педагогічною та організаційною діяльністю, наприклад проведення занять зі студентами, участь в органах самоврядування університету тощо.

У Німеччині існує інститут габілітації, який є аналогом доктора наук в Україні. Щоб здобути звання габілітованого доктора (доктора вищого ступеня), необхідно пройти процедуру захисту значних наукових досягнень. Зазвичай це передбачає подання монографії, яка має стосуватися абсолютно іншої теми, ніж попередня дисертація доктора філософії PhD. Проте у деяких галузях, зокрема в медицині, частіше подається сукупність статей, опублікованих у провідних міжнародних фахових виданнях. Захист відбувається в університеті перед спеціально сформованою комісією, після чого здобувачеві присуджується звання Dr. Hab. (Doctor Habilitatus). Цей ступінь дає право на викладання в університетах за умови 5-10-річного досвіду наукової роботи. Кожен німецький університет самостійно розробляє власні правила та деталізовані процедури проведення габілітаційного захисту, що підкреслює високий рівень їхньої автономії.

Таким чином, обидві німецькі моделі підготовки наукових кадрів ведуть до здобуття ступеня доктора філософії PhD, але за різними підходами. Індивідуальні програми підготовки доктора філософії забезпечують більшу гнучкість та незалежність, водночас вимагаючи більшої самостійності та ініціативи від здобувача. Структуровані програми підготовки доктора філософії виконуються під чітким керівництвом, пропонують перспективи для

налагодження зв'язків та додаткового навчання, але з більш жорсткою структурою та часовими рамками.

При цьому здобувачі, які проходять підготовку за індивідуальною програмою, переважно працюють науковими співробітниками за сумісництвом в університетах і за необхідності самостійно забезпечують себе фінансуванням, зокрема стипендіями. Структуровані програми підготовки доктора філософії часто передбачають фінансування або стипендії та мають більше можливостей для отримання оплачуваних аспірантських посад. Вони також передбачають додаткове навчання аспірантів для оволодіння необхідними науковими компетенціями та неспеціалізованими навичками.

Щодо фінансування програм підготовки доктора філософії варто зазначити, що більшість державних університетів Німеччини не стягують плату за навчання для аспірантів незалежно від національності. Для всіх студентів передбачено невеликий семестровий внесок (адміністративний збір), який зазвичай покриває студентські послуги та громадський транспорт.

Серед основних джерел фінансування програм підготовки доктора філософії у Німеччині варто зазначити такі:

- *Дослідницькі гранти від Німецької служби академічних обмінів (DAAD, <https://www.daad.de/en/>)* – це найбільший надавач стипендій для іноземних студентів та дослідників, що пропонує широкий спектр програм підготовки доктора філософії. Вони передбачають підтримку навчання іноземних аспірантів для здобуття ступеня доктора філософії в німецьких університетах і включають щомісячну виплату у розмірі 1300 євро, медичне страхування, компенсацію витрат на проїзд та щорічну компенсацію за дослідження.
- *Програми Німецького науково-дослідницького співтовариства (DFG, <https://www.dfg.de/>)* – розрізняють групи дослідницької підготовки, які створені університетами для сприяння молодим дослідникам, фінансуються до 9 років й забезпечують структуровані програми навчання і кваліфікації, та спільні дослідницькі центри, які пропонують аспірантам проводити дослідження в різних дисциплінах та установах.
- *Товариство наукових досліджень імені Макса Планка (<https://www.mpg.de/de>)* – це можуть бути індивідуальні аспірантські проекти в Інститутах Макса Планка, міжнародні дослідницькі школи Макса Планка або школи Макса Планка зі спільними програмами для магістратури у певних міждисциплінарних галузях.
- *Фонд Олександра фон Гумбольдта (Alexander von Humboldt Foundation, <https://www.humboldt-foundation.de/>)* – фокусується на підтримці висококваліфікованих іноземних науковців, включаючи постдоків і досвідчених аспірантів, які приїжджають до Німеччини для проведення досліджень.

До інших джерел фінансування німецької моделі підготовки наукових кадрів відносяться університетські стипендії, а також стипендії від фондів Європейського Союзу та міжнародних організацій. Зокрема, аспірантам пропонуються посади безпосередньо в університетах та дослідницьких інститутах, які мають споріднені напрями наукових досліджень з конкретними

дослідницькими проектами чи програмами. Як правило вони забезпечують зарплату і не вимагають фінансових внесків.

Отже, німецька модель підготовки наукових кадрів є децентралізованою, гнучкою та має різноманітні шляхи фінансування. Переважна більшість аспірантів отримують певну фінансову підтримку у формі оплачуваної позиції дослідника або стипендії від одного з численних фондів.

Французька система підготовки наукових кадрів, як і німецька, має автономію університетів щодо присудження ступенів доктора філософії, проте за діяльністю університетів у сфері підготовки наукових кадрів здійснюється державний контроль (http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/4_2017/17.pdf). Так, для організації і проведення програм підготовки доктора філософії у Франції діють докторські школи, які можуть бути частиною університетів або об'єднані в міжвузівські структури. Відповідно до умов утворення і функціонування докторські школи повинні раз на 4 роки проходити атестацію Вищої ради з питань оцінки досліджень та вищої освіти (HCERES, <https://www.hceres.fr/en>). Тут простежується подібність до української системи вищої освіти, де Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти аналізує якість освітньої діяльності закладів вищої освіти України, зокрема шляхом акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>).

Крім того, за французькою моделлю дослідницькі програми аспірантури орієнтовано на проведення фундаментальних наукових досліджень і передбачають публічний захист дисертації (http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/4_2017/17.pdf).

Необхідною умовою вступу до аспірантури у Франції є наявність диплома магістра або диплома DEA («дослідницький» диплом, виданий після закінчення спеціального університетського циклу, що включає дослідницьку спеціалізацію). Кандидат на вступ до докторської школи повинен пройти співбесіду, надати мотиваційний лист щодо попередньо виконаних науково-дослідних робіт, супровідний лист із запропонованою темою дисертаційної роботи та рекомендаційні листи щонайменше двох габілітованих докторів.

Аспірант проводить дослідження та готує текст дисертації, який оформлюється у вигляді окремого видання (монографія). Якщо робота виконувалася в рамках колективних проектів, то дисертація повинна містити оцінку персонального внеску здобувача. Дисертація обов'язково попередньо оцінюється двома рецензентами – професорами-дослідниками зі ступенем габілітації з керівних досліджень (Habilitation à diriger les recherches, https://en.wikipedia.org/wiki/Habilitation_to_Supervise_Research), які є співробітниками університету, де виконана робота, або співробітниками зарубіжних університетів. Допуск до публічного захисту здійснюють директор докторської школи і президент університету.

Навчання за французькою системою підготовки наукових кадрів триває 3–4 роки та має таку структуру:

- 1-й рік навчання – це засвоєння дисциплін загального та спеціального (за профілем навчання) курсів. До спеціального курсу входить відвідування чотирьох факультативних семінарів за профілем навчання;
- 2-й рік навчання передбачає участь аспіранта у різноманітних спеціалізованих науково-комунікативних заходах (семінарах), наприклад, семінари за вибором аспіранта (аналіз соціальних мереж, теорія ігор, індустріальна економіка тощо); семінари з просування та популяризації наукового дослідження; майстер-класи з виконання досліджень; участь у наукових конференціях, круглих столах тощо;
- 3-й рік навчання – це безпосередня робота над змістом дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

У державних університетах Франції, як і у Німеччині, плата за навчання для аспірантів є символічною і становить лише реєстраційний збір, який є однаковим для французьких та іноземних студентів. Фінансування програм підготовки доктора філософії у Франції здійснюється за різними джерелами і механізмами – стипендії, гранти, оплата досліджень замовником тощо.

Найбільш поширений спосіб фінансування у Франції – це контракти аспірантів на виконання дисертаційних робіт з університетами або дослідницькими установами. Такі контракти передбачають щомісячну заробітну плату і дозволяють аспіранту повністю зосередитися на дослідженнях. Державні університети або дослідницькі установи самі визначають обсяг фінансування контрактів аспірантів. Його встановлює керівник відповідного державного закладу за пропозицією директора докторської школи, до якої прикріплений аспірант. Слід зазначити, що незалежно від походження фінансування, наданого державному університету чи дослідницькій установі (місцевий орган влади, компанія), контракт аспіранта може бути укладений за умови, якщо обсяг фінансування дозволяє аспіранту отримувати оплату праці відповідно до мінімальної винагороди. Контракт аспіранта також може базуватися на співфінансуванні (<https://www.enseignementsup-recherche.gouv.fr/fr/le-financement-doctoral-46472>).

Контракти фінансуються з різних джерел: державні кошти, регіональні гранти, гранти від Національного центру наукових досліджень (CNRS), а також гранти від компаній та фондів Системи промислових конвенцій з навчання через дослідження (CIFRE, <https://www.enseignementsup-recherche.gouv.fr/fr/les-cifre-46510>), що дозволяє аспіранту працювати в компанії та одночасно проводити дослідження та інших дослідницьких організацій.

Французька модель підготовки наукових кадрів на відміну від німецької є централізованою, акцентованою на навчання через дослідження та має структуровану підтримку з боку докторських шкіл.

Англосаксонська модель підготовки наукових кадрів характеризується структурованим навчанням, інтеграцією в наукове середовище та гнучкістю у виборі дослідницького шляху. У Великій Британії цінність наукового ступеня безпосередньо залежить від авторитету університету, який його присудив.

Як і у двох попередніх розглянутих моделях підготовки наукових кадрів, англосаксонська також має автономію університетів щодо підготовки докторів філософії, яка включає встановлення правил прийому в аспірантуру, розробку

навчальних програм та визначення стандартів (критерії оцінки здобувачів, вимоги до дисертаційних робіт, умови присвоєння ступеня тощо). Тому програми аспірантів значно відрізняються залежно від університету і сфері досліджень. Необхідною умовою вступу до аспірантури та здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD) є наявність диплома магістра. Навчання в аспірантурі триває 3–5 років, протягом яких аспірант має засвоїти значний обсяг теоретичного матеріалу, скласти кваліфікаційні іспити (переважно впродовж перших двох років) і захистити дисертацію (<https://philosopheducation.com/index.php/philed/article/download/479/425/833>). Більшість закладів вищої освіти вимагають, щоб результати дисертаційної роботи здобувача було опубліковано в наукових виданнях і мали наукову цінність.

За англосаксонською моделлю підготовки наукових кадрів аспірант проходить захист дисертації перед незалежною комісією, яка оцінює оригінальність роботи, її внесок у науку та здатність аспіранта відстоювати свої висновки. Цей процес може проходити усно перед незалежною комісією або на основі публікацій у друкованих виданнях. В останньому випадку до публікацій додається довідка з критичною оцінкою результатів дослідження автора.

У Сполучених Штатах Америки, провідні університети можуть присуджувати ступінь доктора наук (Higher Doctorate) вченим, які вже мають ступінь доктора філософії (PhD). Цей ступінь є вищим за PhD і вимагає від претендентів визнання їх провідними вченими у своїй галузі, що підтверджується їхнім видатним і тривалим внеском у науку. Присудження цього ступеня є досить рідкісним, оскільки вимагає багато часу та зусиль претендентів для напрацювання наукових досягнень. З часом він фактично перетворився на почесне звання.

Основними джерелами фінансування програм підготовки докторів філософії є цільові урядові гранти та плата за навчання, що вноситься спонсорськими структурами або самими студентами і може бути дуже високою, особливо для іноземних студентів. Вступ до програми підготовки доктора філософії часто супроводжується поданням заявки на фінансування. Кандидати подають заявки безпосередньо на конкретні програми у своїх університетах, а не просто шукають окремого наукового керівника. У разі успіху кандидати часто отримують комплексний пакет фінансування, який може включати стипендії для покриття витрат на проживання, повну або часткову компенсацію вартості навчання. Зокрема аспіранти можуть викладати або працювати над дослідницькими проєктами професора, отримуючи зарплату з грантів.

Аналіз систем атестації наукових кадрів в провідних країнах показав, що вони значно відрізняються між країнами та навіть між університетами в одній країні й характеризуються значною автономією, яка полягає у самостійному визначенню процедури вступу, підготовки, фінансування і атестації наукових кадрів університетами та науковими установами. При цьому вони дотримуються національних і міжнародних законодавчих актів, зокрема Європейської хартії дослідників та Кодексу працевлаштування наукових працівників (<https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2021/05/YEvropeyska-KHartiia-Doslidnykiv.pdf>).

Система підготовки наукових кадрів в Україні на відміну від розглянутих залишається значно централізованою, характеризується відсутністю належної автономії серед наукових установ і закладів вищої освіти, всі етапи процесу навчання в аспірантурі та докторантурі повністю підпорядковані державі, зокрема Міністерству освіти і науки України.

В українській системі підготовки наукових кадрів домінує державне фінансування, переважно через бюджетні місця в закладах вищої освіти та наукових установах. Обсяг фінансування, як правило, визначається виходячи з поточних бюджетних можливостей держави, а розподіл здійснюється на основі затверджених пропозицій від закладів вищої освіти та наукових установ. Також є навчання за контрактом за кошти фізичних (юридичних) осіб, останнім часом впроваджується грантова оплата навчання. Наразі українська система знаходиться в процесі трансформації, намагаючись інтегрувати елементи європейських та англосаксонських підходів, зокрема через реформу аспірантури та посилення грантової підтримки. Проте важливим для підвищення якості підготовки наукових кадрів в Україні є активне залучення грантового фінансування та співпраця з бізнесом, що забезпечить ефективність та конкурентоспроможність української науки на міжнародній арені.

1.7. Публічні послуги, які надаються установами НАН України за рахунок бюджетних коштів

Відповідно до законів України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу», Статуту НАН України Академія організовує й здійснює фундаментальні та прикладні наукові дослідження з найважливіших проблем природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук в інтересах держави і усього суспільства. Метою діяльності НАН України є отримання нових та узагальнення наявних знань про природу, людину і суспільство, розроблення наукових основ науково-технічного, соціально-економічного та культурного розвитку країни, всебічне сприяння практичному застосуванню результатів наукових досліджень, підготовка висококваліфікованих наукових кадрів, формування наукового світогляду в суспільстві. Кошти на забезпечення діяльності Національної академії наук України щороку визначаються у Державному бюджеті України окремим рядком. Отже, на відміну від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які надають державні чи інші публічні послуги, Академія має інші стратегічні цілі.

Водночас відповідно до чинного законодавства фінансування Національної академії наук України може здійснюватися за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством України. Зокрема, наукові установи НАН України можуть надавати платні послуги, перелік яких затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28.07.2003 №1180 (зі змінами), зокрема здійснювати підготовку понад державне замовлення відповідно до договорів, укладених з фізичними або юридичними особами, магістрів, клінічних ординаторів, аспірантів і докторантів, у тому числі іноземців.

Плата за ці послуги є одним із джерел надходжень до спеціального фонду бюджету наукових установ НАН України (див.п.1.5).

1.8. Забезпечення потреб та задоволення інтересів жінок і чоловіків та/або їх груп

Відповідно до ст.24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям (Офіційне тлумачення цих положень Основного Закону України надано в Рішенні Конституційного Суду № 9-рп/2012 від 12.04.2012).

Сучасні вимоги державної гендерної політики визначено низкою законів, зокрема «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» тощо. Постановою Кабінету Міністрів України від 11.04.2018 № 273 було схвалено Державну соціальну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року. Програма реалізується за бюджетні кошти, ефективність та результативність використання яких має бути предметом відповідної оцінки та аналізу.

Політика у сфері підготовки наукових кадрів НАН України реалізується в умовах зобов'язань держави щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у доступі до освіти, науки та академічної кар'єри.

В бюджетних запитах НАН України на 2022-2024 роки, паспортах бюджетних програм, звітах про їх виконання відсутня докладна інформація для оперативного здійснення детального гендерного аналізу визначених бюджетних програм НАН України. Проте форма річного звіту про діяльність наукової установи за звітний період (внутрішній управлінський облік) містить відомості, які дають змогу виділити гендерні співвідношення між аспірантами та докторантами наукових установ й узагальнити їх в межах Академії.

Чисельність зарахованих на навчання до аспірантури та докторантури наукових установ НАН України протягом 2022–2024 рр., в тому числі жінок, наведена в таблиці 10.

Таблиця 10 – Загальна чисельність жінок серед аспірантів і докторантів, станом на 01 січня кожного року

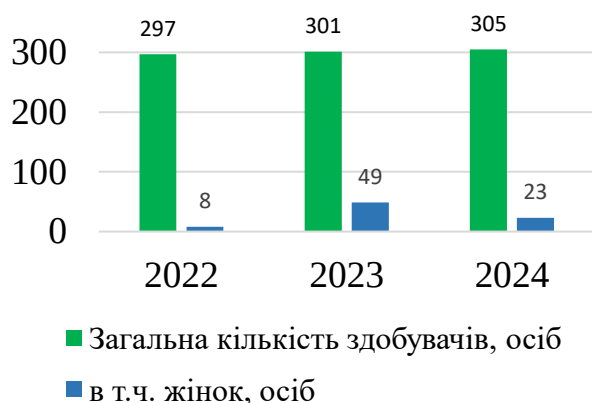
Рік	Аспірантура, осіб		Докторантура, осіб	
	загальна кількість	в тому числі жінок	загальна кількість	в тому числі жінок
2022	1119	319 (28,5%)	90	19 (21,1%)
2023	1105	340 (30,8%)	120	44 (36,7%)
2024	1353	299 (22,1%)	156	46 (29,5%)

Середня чисельність жінок серед аспірантів складає 27 %, серед докторантів – 29 %.

Середньорічна чисельність жінок, зарахованих до аспірантури наукових установ НАН України за державним замовленням протягом 2022–2024 рр., складає близько 27 осіб (рис. 6). При цьому загальної тенденції зміни кількості вступників жіночої статі за роками не спостерігається.

До докторантури наукових установ НАН України за звітний період було зараховано у середньому 20 осіб жіночої статі. З цим ситуація більш стабільна – протягом останніх двох років середня питома вага жінок серед вступників складала близько 33 % (рис. 6).

на здобуття ступеня доктора філософії

на здобуття наукового ступеня доктора наук

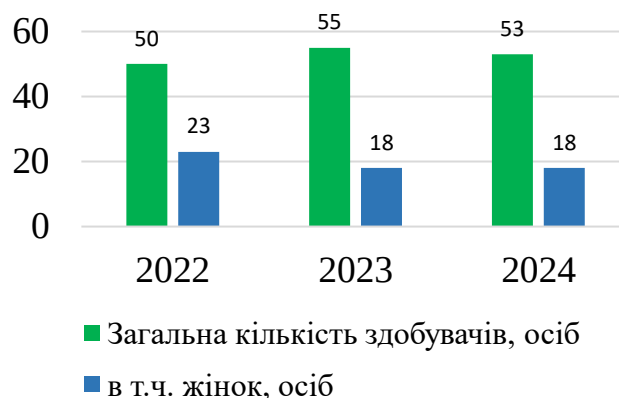

Рисунок 6 – Прийом на навчання за державним замовленням

Випуск жінок з аспірантури наукових установ НАН України за державним замовленням у середньому становив 60 осіб на рік, із докторантури – у середньому 16 осіб на рік (рис. 7).

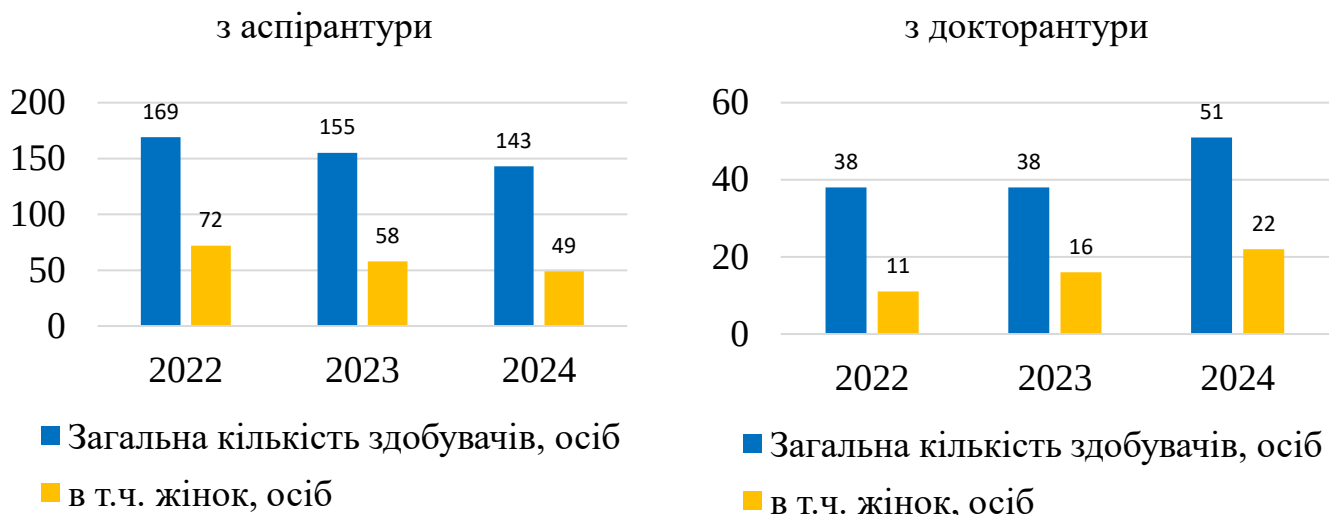

Рисунок 7 – Випуск за державним замовленням

Низький відсоток жінок на етапі вступу до аспірантури може свідчити про те, що більшість жінок на початку повномасштабного вторгнення росії в Україну виїхали за кордон (рис. 6). На випуск з аспірантури/докторантури це не мало такого впливу через те, що була можливість закінчувати навчання дистанційно (рис. 7).

НАН України, як головний розпорядник коштів державного бюджету, в межах своїх повноважень при вирішенні питань бюджетного фінансування наукової та науково-технічної діяльності установ виходить з цілей максимально ефективного та раціонального використання бюджетних коштів, неухильно забезпечуючи при цьому додержання конституційних вимог щодо рівності прав та можливостей жінок і чоловіків, та ніколи не запроваджуючи особливі вимоги, обмеження чи привілеї, які б могли свідчити про порушення або призвести до порушення принципів гендерної рівності.

Кабінет Міністрів України розпорядженням від 15.04.2025 № 348-р зобов'язав НАН України провести огляд витрат державного бюджету з чітко визначеною ціллю – підвищення ефективності та результативності використання бюджетних коштів, що спрямовуються на підготовку наукових кадрів та підвищення освітнього рівня наукових працівників Національної академії наук України.

Аналіз статистичних даних щодо підготовки наукових кадрів у наукових установах НАН України свідчить про наявність низки гендерних особливостей, які мають бути враховані під час планування й реалізації бюджетних програм:

- частка жінок серед здобувачів ступеня доктора філософії є, як правило, вищою, ніж серед докторантів та осіб, які захищають дисертації на здобуття ступеня доктора наук, що вказує на «звуження воронки» просування жінок на вищі щаблі наукової кар'єри;
- у структурі галузей наук жінки переважають у соціальних, гуманітарних та окремих біомедичних напрямках, тоді як чоловіки домінують у фізико-математичних, технічних та інженерних науках;
- поєднання наукової діяльності та сімейних обов'язків (особливо в умовах війни, внутрішнього переміщення, часткової або повної втрати житла)

створює додаткові бар'єри для молодих жінок-дослідниць, що може знижувати їхню здатність завершити дисертаційні дослідження у нормативні строки.

З позицій гендерно чутливого бюджетування згадані обставини означають, що однаковий обсяг бюджетних видатків може мати різний вплив на реальні можливості жінок і чоловіків скористатися послугами з підготовки наукових кадрів та досягти атестаційного результату (захист дисертації, побудова наукової кар'єри).

З метою посилення гендерної чутливості бюджетних програм у сфері підготовки наукових кадрів НАН України доцільно:

1. Системно враховувати гендерний вимір у статистиці та результативних показниках:
  - збирати та аналізувати дані в розрізі статі щодо вступу, контингенту здобувачів, завершення навчання, захисту дисертацій, працевлаштування випускників;
  - включати до переліку результативних показників за бюджетними програмами (особливо КПКВК 6541030, 6541080, 6541200) індикатори, що відображають гендерний баланс та динаміку просування жінок і чоловіків у науковій кар'єрі.
2. Передбачати гендерно орієнтовані заходи у межах програм
  - розробляти та впроваджувати програми наставництва (менторства) для молодих жінок-дослідниць, зокрема в STEM-галузях;
  - підтримувати участь жінок у міжнародних наукових проєктах, школах, стажуваннях, що сприятиме формуванню конкурентоспроможних дослідницьких команд;
  - враховувати потреби здобувачів, які поєднують наукову діяльність із сімейними обов'язками (гнучкі графіки, дистанційні формати, індивідуальні навчальні траєкторії).
3. Ураховувати виклики воєнного часу:
  - приділяти особливу увагу здобувачам, які належать до вразливих груп (внутрішньо переміщені особи, особи, що втратили житло або членів родини, ветерани та члени їхніх сімей), забезпечуючи рівний доступ до освітніх і наукових можливостей;
  - поширювати практики психологічної, соціальної та організаційної підтримки здобувачів, які зазнали впливу воєнних дій.

Таким чином, інтеграція гендерного виміру в аналіз та планування видатків на підготовку наукових кадрів дозволяє підвищити справедливість і результативність використання бюджетних коштів, а також сприяє більш повному залученню людського потенціалу до розвитку науки та інновацій в Україні.

Розділ II. Оцінка ефективності реалізації державної політики та відповідних витрат у сфері підготовки наукових кадрів Національної академії наук України

2.1. Аналіз ефективності виконання НАН України бюджетних програм в частині підготовки наукових кадрів

Оцінювання ефективності виконання бюджетних програм за КПКВК 6541030, КПКВК 6541080 та КПКВК 6541200 на 2022–2024 роки проведено Академією відповідно до Методичних рекомендацій щодо здійснення оцінювання ефективності бюджетних програм, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 17.05.2011 №608, показало таке.

Мета та завдання бюджетних програм в частині підготовки наукових кадрів НАН України узгоджуються з цілями державної політики у сфері вищої освіти, наукової та науково-технічної діяльності, визначені напрями використання коштів за програмами, відповідають їхнім завданням та вимогам нормативно-правових актів.

Актуальність бюджетних програм визначається тим, що вони сприяють збереженню та відтворенню кадрового наукового потенціалу Академії та держави в цілому.

Загалом бюджетні програми мають значну корисність, оскільки сприяють досягненню високого рівня розвитку науки і техніки в державі та подальшій інтеграції вітчизняного інтелектуального потенціалу у світовий науковий, зокрема у Європейський дослідницький простір.

Крім того, бюджетні програми розраховані на довгостроковий період. Їх реалізація в перспективі сприятиме примноженню національного багатства на основі використання наукових та науково-технічних досягнень та створенню умов для досягнення високого рівня життя кожного громадянина, його фізичного, духовного та інтелектуального розвитку.

НАН України упродовж 2022-2024 років за згаданими бюджетними програмами практично забезпечила виконання всіх основних результативних показників за визначеними напрямками використання бюджетних коштів. Зокрема, протягом 2022–2024 років набір до аспірантури наукових установ НАН України у середньому складав 301 особу та мав тенденцію до збільшення. В цілому протягом зазначеного періоду наукові установи НАН України виконували план прийому в аспірантуру в повному обсязі з відхиленнями у межах похибки (1-3%). При цьому значно збільшилася кількість випускників аспірантури за державним замовленням із захистом дисертацій – у 6,4 рази за три роки, що є підтвердженням якісного виконання науковими установами НАН України державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2022-2024 роках. Також удвічі збільшилася кількість захистів дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії у разових спеціалізованих вчених радах та у 5 разів – докторських дисертацій.

Упродовж охопленого оглядом витрат періоду в Академії органами фінансового контролю проведено низку заходів, а саме:

- аудит ефективності управління Національною академією наук України об'єктами державної власності, що мають фінансові наслідки для державного бюджету (Рахункова палата) ;
- державний фінансовий аудит виконання бюджетних програм Національною академією наук України за період від 01.01.2020 по 30.09.2023 (Державна аудиторська служба України) .

За результатами цих контрольних заходів суттєвих порушень у сфері підготовки наукових кадрів НАН України не виявлено. Відтак відповідних пропозицій або рекомендацій щодо підвищення ефективності та результативності використання бюджетних коштів, що спрямовуються на підготовку наукових кадрів та підвищення освітнього рівня наукових працівників НАН України, згадані органи фінансового контролю не надали.

З огляду на це завдання бюджетних програм в сфері підготовки наукових кадрів згідно із затвердженням обсягом бюджетних коштів можна вважати виконаними, а їх мету на даному етапі досягнутою.

Водночас проведений аналіз ефективності виконання НАН України бюджетних програм в частині підготовки наукових кадрів показує перспективу доцільності апробації підходів результативно-орієнтованого бюджетування, зокрема:

- запровадження показників, що враховують не лише кількість випускників, а й якість освітніх програм, інтернаціоналізацію, залучення зовнішнього фінансування;
- застосування unit-cost-підходів для оцінювання співвідношення «вартість – результат» на одного здобувача/випускника;
- посилення орієнтації бюджетних програм таким чином, щоб вони відображали зв'язок між витратами та суспільно значущими результатами.

2.2. Узагальнена інформація про результати оцінювання ефективності реалізації державної політики та відповідних витрат державного бюджету у сфері підготовки наукових кадрів Національної академії наук України

На підставі наведених вище результатів аналізу законодавства в сфері вищої освіти, наукової і науково-технічної діяльності, програмних і стратегічних документів держави, а також бюджетних запитів НАН України, паспортів бюджетних програм, звітів про їх виконання, оцінки ефективності бюджетних програм та гендерного аналізу бюджетних програм, проведених Академією, висновків про результати контрольних заходів, проведених органами, уповноваженими на здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства, загалом можна зробити такі висновки.

Актуальність та узгодженість цілей і завдань державної політики, визначених стратегічними і програмними документами. Загалом стратегічні цілі і завдання державної політики в сфері вищої освіти визначено в Стратегії

розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р (далі – Стратегія).

Основоположні принципи цієї Стратегії узгоджено з іншими програмними документами. Цю Стратегію спрямовано на досягнення Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722, зокрема Цілі сталого розвитку 4 щодо забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх. Цю Стратегію узгоджено із Стратегією людського розвитку, затвердженою Указом Президента України від 2 червня 2021 р. № 225, напрямом 20 “Якість життя” Національної економічної стратегії на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179 (Офіційний вісник України, 2021 р., № 22, ст. 1015), Стратегією розвитку медичної освіти в Україні, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2019 р. № 95 (Офіційний вісник України, 2019 р., № 21, ст. 734), пріоритетними напрямками та завданнями (проєктами) цифрової трансформації на період до 2023 року, схваленими розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 р. № 365 “Деякі питання цифрової трансформації” (Офіційний вісник України, 2021 р., № 36, ст. 2153).

В основу цієї Стратегії покладено прагнення України стати рівноправним членом європейської спільноти, а визначені нею стратегічні та операційні цілі відповідають зобов’язанням України згідно з Угодою про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії й їхніми державами-членами з іншого боку (далі - Угода про асоціацію), ратифікованою Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. Статтею 431 глави 23 Угоди про асоціацію закріплено курс на активізацію співпраці України та Європейського Союзу у сфері вищої освіти, зокрема щодо:

- реформування та модернізації системи вищої освіти;
- сприяння зближенню у сфері вищої освіти в рамках Болонського процесу;
- покращення якості та підвищення важливості вищої освіти;
- поглиблення співробітництва між закладами вищої освіти;
- розширення можливостей закладів вищої освіти;
- активізації мобільності студентів, наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників.

Проте зазначену Стратегію орієнтовано насамперед на подальший розвиток закладів вищої освіти, що майже не враховує особливості підготовки здобувачів ступеня вищої освіти, доктора філософії та доктора наук в мережі наукових установ Академії.

З огляду на це ціла низка питань у сфері підготовки наукових кадрів Національної академії наук України потребує додаткового врегулювання шляхом внесення відповідних змін до чинних або розроблення нових нормативно-правових актів, зокрема:

1. З метою забезпечення принципу правової визначеності та справедливості, закріпленого в Конституції України, пропонується законодавчо

заборонити внесення змін до умов навчання, вимог до освітньої програми або до захисту дисертацій для аспірантів, які вже навчаються. Це гарантуватиме, що здобувачі ступеня доктора філософії завершуватимуть своє навчання та атестацію відповідно до умов, що діяли на момент їхнього вступу. Такий підхід відповідає принципу «закон не має зворотної дії», що є загальноновизнаним у правових державах і підтримується практикою Конституційного Суду України.

2. Також доцільно ініціювати внесення змін до пункту 29 Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) та, за необхідності, до Закону України «Про вищу освіту» щодо надання здобувачу додаткового часу терміном до двох років для підготовки і захисту дисертації доктора філософії в разовій раді у разі обґрунтування важливості наукової новизни, теоретичного та практичного значення результатів дисертації за рішенням вченої (науково-технічної) ради установи або за наявності поважних причин (за станом здоров'я, сімейними обставинами тощо) згідно з особистою заявою здобувача.

Відповідність витрат бюджету пріоритетам державної політики, визначеним стратегічними і програмними документами. Видатки державного бюджету на підготовку наукових кадрів НАН України здійснюються на підставі законів України «Про вищу освіту» та «Про наукову і науково-технічну діяльність», постанови Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 №1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності», наказу Міністерства освіти і науки України від 15.05.2025 №686 «Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти», постанови Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261 «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», наказу Міністерства освіти і науки України від 13.12.2021 №1359 «Про затвердження Положення про спеціалізовану вчену раду з присудження наукового ступеня доктора наук», постанови Кабінету Міністрів України від 12.07.2004 №882 «Питання стипендіального забезпечення».

Відповідність витрат бюджету встановленим вимогам, правильність та повнота їх розрахунку в бюджетних документах. З метою своєчасної та якісної підготовки пропозицій НАН України до проєкту Державного бюджету України на відповідний рік Президія НАН України видає розпорядження щодо підготовки бюджетними установами НАН України пропозицій до проєкту бюджету НАН України. При цьому установи НАН України за встановленими формами здійснюють підготовку бюджетних пропозицій щодо формування державного замовлення на підготовку фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів з урахуванням прогнозу економічного і соціального розвитку України на плановий бюджетний період та основних макропоказників економічного і соціального розвитку України на наступні за плановим два бюджетні періоди.

Бюджетні пропозиції установ НАН України розглядаються Відділом наукових і керівних кадрів НАН України та подаються до Відділу фінансово-економічного забезпечення діяльності НАН України для їх перевірки на відповідність запланованих витрат бюджету встановленим вимогам та подальшого узагальнення.

Після доведення Мінфіном граничного обсягу видатків та індикативних прогнозних показників НАН України з урахуванням бюджетних пропозицій установ НАН України здійснює розподіл граничного обсягу та індикативних прогнозних показників за бюджетними програмами з урахуванням пріоритетів державної політики, визначених програмними (стратегічними) документами економічного і соціального розвитку, та планів своєї діяльності на плановий та наступні за плановим два бюджетні періоди.

При цьому підготовка бюджетного запиту НАН України здійснюється відповідно до Інструкції з підготовки бюджетних запитів, затвердженої наказом Міністерства фінансів України від 06.06.2012 № 687 (зі змінами). Зокрема, разом з бюджетним запитом НАН України подає необхідну для здійснення Мінфіном аналізу бюджетного запиту детальну інформацію за формами, які щороку доводяться Мінфіном до головних розпорядників, а також необхідні підтвердні документи та матеріали.

НАН України відповідно до частини 8 статті 20 Бюджетного кодексу України з урахуванням вимог наказу Міністерства фінансів України від 29.12.2002 № 1098 «Про паспорти бюджетних програм» розробляє та протягом 45 днів від дня набрання чинності законом про Державний бюджет України затверджує за погодженням з Міністерством фінансів України паспорти бюджетних програм.

Також у терміни, визначені для подання зведеної річної бюджетної звітності, НАН України за встановленою формою подає до Міністерства фінансів України звіти про виконання паспортів бюджетних програм.

Під час підготовки паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання НАН України використовує планові та звітні показники діяльності наукових установ, щорічні звіти про діяльність НАН України, відомості управлінського обліку, зокрема форму ДЗ - кадри тощо.

З метою забезпечення належного контролю за використанням бюджетних коштів, що спрямовуються на підготовку наукових кадрів Академії, Відділ наукових і керівних кадрів НАН України проводить постійний моніторинг змін у чисельності аспірантів та докторантів наукових установ НАН України, на підставі якого розпорядженням Президії НАН України щомісячно затверджується чисельність аспірантів та докторантів, підготовка яких здійснюється за державним замовленням, та виділяються відповідні бюджетні асигнування науковим установам.

Бюджетна та фінансова звітність НАН України складається згідно з наказами Міністерства фінансів України від 24.01.2012 № 44 «Про затвердження Порядку складання бюджетної звітності розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів, звітності фондами загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування», від 28.02.2017 №307 «Про затвердження Порядку заповнення форм фінансової звітності в державному секторі та Змін до

Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності» та Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності».

Таким чином, НАН України забезпечує відповідність витрат бюджету встановленим вимогам, а також правильність та повноту їх розрахунку в бюджетних документах.

Зв'язок між витраченими коштами та отриманим результатом. Протягом 2022–2024 років середні видатки за загальним фондом державного бюджету на підготовку наукових кадрів НАН України знизились. Так витрати на підготовку одного аспіранта, що навчається з відривом від виробництва зменшилися з 135,9 тис. грн у 2022 році до 127,8 тис. грн – у 2024 році, відповідно витрати на підготовку одного докторанта, що навчається з відривом від виробництва, зменшилися з 143,7 тис. грн у 2022 році до 135,7 тис. грн у 2024 році. Зменшення цих показників пов'язане перш за все із нормативними змінами в оплаті праці, згідно з якими від початку 2024 року окремі доплати науковим керівникам аспірантів та науковим консультантам докторантів не планувалися й не проводилися.

Водночас основні результативні показники продукту в межах незначної похибки (1 –3%) демонстрували стабільність. При цьому значно збільшилася кількість випускників аспірантури за державним замовленням із захистом дисертацій – майже у 8 разів за звітний період. Також майже у 7 разів збільшилася кількість захистів дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії у разових спеціалізованих вчених радах та у понад 5 разів – докторських дисертацій.

Слід зазначити, що структура видатків державного бюджету, що спрямовуються на підготовку наукових кадрів, фактично визначається розміром стипендіального забезпечення здобувачів та вартістю освітньої компоненти, які нормативно врегульовані. Тому можливе зменшення видатків на підготовку наукових кадрів призведе до зменшення кількості аспірантів та докторантів, які будуть підготовлені для задоволення кадрових потреб наукових установ НАН України.

Повнота (інформативність) та якість документів, що формуються головним розпорядником бюджетних коштів і застосовуються у бюджетному процесі (бюджетні запити, паспорти бюджетних програм тощо). НАН України відповідно до наказу Міністерства фінансів України 10.12.2010 № 1536 «Про результативні показники бюджетної програми» визначено перелік кількісних та якісних показників, які визначають результат виконання кожної бюджетної програми, характеризують хід її реалізації, досягнення мети бюджетної програми, виконання завдань бюджетної програми.

При цьому, для характеристики бюджетної програми за КПКВК 6541030 в частині підготовки наукових кадрів використовується 16 різних результативних показників (у т.ч. 3 – затрат, 7 – продукту, 3 – ефективності та 3 – якості), для характеристики бюджетної програми за КПКВК 6541080 – 19 результативних показників (у т.ч. 7 – затрат, 6 – продукту, 4 – ефективності та 2 – якості) та для

характеристики бюджетної програми за КПКВК 6541200 – 15 результативних показників (з них 6 – затрат, 3 – продукту, 3 – ефективності та 3 – якості).

З огляду на це можна зробити висновок, що загалом застосовані Академією результативні показники дають змогу на достатньому рівні описати основні результати у сфері підготовки наукових кадрів НАН України та провести оцінювання результатів бюджетних програм за визначеними завданнями та напрямками використання бюджетних коштів.

Ефективність системи управління бюджетними коштами. Академія відповідно до Бюджетного кодексу України за бюджетними призначеннями, визначеними законом про Державний бюджет України, розробляє План діяльності Національної академії наук України на плановий та два бюджетні періоди, що настають за плановим (далі – план діяльності на середньостроковий період), відповідно до Методичних рекомендацій щодо розроблення планів діяльності головних розпорядників бюджетних коштів (за бюджетними призначеннями, встановленими законом про Державний бюджет України на відповідний бюджетний період) на плановий та два бюджетні періоди, що настають за плановим, затверджених наказом Міністерства розвитку України від 25.07.2012 № 869, з урахуванням Бюджетної декларації, закону про Державний бюджет України, прогнозних та програмних документів економічного і соціального розвитку й затверджує наказом НАН України.

Остаточні відомості щодо отриманих результатів під час виконання бюджетних програм установи Академії згідно з розпорядженням Президії НАН України щороку надають наприкінці бюджетного року разом зі звітом про результати своєї діяльності. За результатом узагальнення звітів установ НАН України структурні підрозділи апарату Президії НАН України готують звіт про виконання паспортів бюджетних програм та звіт про діяльність НАН України за відповідний рік, який схвалюється Президією НАН України та затверджується на Загальних зборах НАН України.

НАН України здійснює контроль за повнотою надходжень, прийняттям бюджетних зобов'язань установами НАН України і витрачанням ними бюджетних коштів. Зокрема НАН України розглядає показники проєктів кошторисів підвідомчих бюджетних наукових установ щодо законності та правильності розрахунків, доцільності запланованих видатків бюджету та надання кредитів з бюджету, правильності їх розподілу відповідно до економічної класифікації видатків бюджету та класифікації кредитування бюджету, повноти надходження доходів або повернення кредитів, додержання діючих ставок (посадових окладів), норм, цін, лімітів, а також інших показників відповідно до законодавства.

Кошториси та плани використання підвідомчих бюджетних установ та організацій розглядаються та затверджуються відповідно до Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2002 № 228.

Крім того, Відділом внутрішнього аудиту НАН України щорічно відповідно до операційного плану діяльності проводяться планові, а за окремими

рішеннями Президії НАН України позапланові фінансові аудити діяльності бюджетних наукових установ НАН України, за результатами яких приймаються відповідні управлінські рішення.

Загалом НАН України забезпечує своєчасність проведення тендерних процедур відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі» та рекомендаційних листів Міністерства економіки України.

Відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі» в НАН України та в інших установах НАН України визначено уповноважених осіб, які також відповідають за організацію та проведення закупівель, зокрема за спрощеною процедурою. У своїй діяльності уповноважені особи установ НАН України керуються законами України «Про публічні закупівлі», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» та іншими нормативно-правовими актами у сфері закупівель. При цьому НАН України та її установи використовують електронну систему закупівель "PROZORRO". Всі закупівлі автоматично розміщуються на авторизованому електронному майданчику. Отримання і передача інформації та документів під час проведення закупівель, автоматичний обмін інформацією здійснюється за допомогою мережі Інтернет.

Таким чином, ***ефективність системи управління бюджетними коштами в НАН України перебуває на достатньому рівні.*** Питання щодо підвищення ефективності системи управління бюджетними коштами тримається керівництвом НАН України на постійному контролі.

Розділ III. Варіанти досягнення цілі огляду витрат

Огляд витрат державного бюджету у сфері підготовки наукових кадрів НАН України у 2022 – 2024 роках проведено відповідно до Загальних вимог до проведення оглядів витрат державного бюджету, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 23.10.2019 № 446.

Ціллю проведення огляду витрат є підвищення ефективності та результативності використання бюджетних коштів, що спрямовуються на підготовку наукових кадрів та підвищення освітнього рівня наукових працівників Національної академії наук України.

В НАН України основним інструментом реалізації державної політики у сфері підготовки наукових кадрів (зокрема через аспірантуру і докторантуру) є її фінансування за рахунок коштів Державного бюджету України. І лише незначна її частина фінансується за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб (на умовах контракту).

Нижче запропоновано два варіанти досягнення цілі огляду витрат, які спрямовані на підвищення ефективності й результативності використання бюджетних коштів та покращення якості підготовки наукових кадрів в НАН України.

3.1. Проектна аспірантура (варіант 1)

Започаткувати в НАН України нову модель підготовки докторів філософії – проектну аспірантуру, у межах якої здобувач буде виконувати власне дослідження та отримувати фінансування (заробітну плату за посадовим окладом молодшого наукового співробітника, витрати на матеріали, обладнання, відрядження тощо) за рахунок PhD-проекту або його частини. При цьому здобувач ступеня доктора філософії під керівництвом наукового керівника повинен виконати PhD-проект з метою отримання оригінальних наукових результатів, що мають наукову новизну, фундаментальне та/або прикладне значення та становлять основу для підготовки й захисту дисертації.

При відборі перевага буде надаватися тим PhD-проектам, які відповідають тематичному напрямку наукових досліджень в галузі знань «Природничі науки, математика та статистика» і забезпечують розвиток обороноздатності держави.

Проектна аспірантура має заохочувати майбутніх здобувачів ступеня доктора філософії до участі у конкурсному відборі PhD-проектів з метою підвищення рівня їхньої професійної майстерності, збільшення обсягів фінансування досліджень та підвищення перспективності комерціалізації отриманих наукових результатів. При цьому процес підготовки докторів філософії через проектну аспірантуру в наукових установах НАН України має відбуватися відповідно до нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України та наказів Міністерства освіти і науки України.

Організація та проведення конкурсного відбору на навчання в проектній аспірантурі НАН України мають здійснюватися відповідно до принципів прозорості, об'єктивності та рівності умов. Процедура має бути максимально спрощеною, позбавленою надмірних вимог.

Конкурс відбору на навчання в проєктній аспірантурі (далі – Конкурс) має проводити НАН України згідно з рішенням Президії НАН України, в якому визначаються вимоги до організації і проведення Конкурсу.

Керівник PhD-проєкту проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, забезпечує методичний і науковий супровід виконання PhD-проєкту, здійснює наукове керівництво здобувачем та відповідає вимогам:

- науковий працівник установи за основним місцем роботи;
- наявність наукового ступеня (доктор наук, кандидат наук, доктор філософії).

Вимоги до здобувача ступеня доктора філософії в проєктній аспірантурі:

- диплом магістра або спеціаліста;
- знаходитися в Україні з подальшим переважним проведенням дисертаційних досліджень на території України;
- наявність публікацій, участь у конференціях, конкурсах наукових робіт, виконання наукових проєктів, грантів тощо;
- спільно з керівником підготовка дослідницького проєкту за темою PhD-проєкту.

Фінансування проєктної аспірантури в НАН України має здійснюватися за рахунок державного бюджету або за міжнародними проєктами, де передбачені такі витрати.

Процес здобуття вищої освіти в проєктній аспірантурі НАН України має регулюватися договорами, які укладаються між установою НАН України, керівником PhD-проєкту та здобувачем вищої освіти доктора філософії і включає:

- порядок працевлаштування здобувача вищої освіти та оплати його праці в рамках PhD-проєкту;
- зобов'язання установи НАН України та керівника PhD-проєкту в частині виконання здобувачем вищої освіти індивідуального навчального плану та індивідуального плану наукової роботи на робочому місці в рамках PhD-проєкту;
- порядок оцінювання результатів підготовки, здобутих на робочому місці в рамках PhD-проєкту, та атестації у разовій спеціалізованій вченій раді.

Здобувач ступеня доктора філософії виконує індивідуальний план наукової роботи та двічі на рік звітує про хід його виконання на засіданні відділу, лабораторії чи іншого визначеного підрозділу установи НАН України. В проєктній аспірантурі стан підготовки дисертації здобувача до захисту визначається науковим керівником. Отримання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації та атестація здобувача здійснюються відповідно до пунктів 26-27 Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19.05.2023 № 502).

Здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії в проєктній аспірантурі НАН України включає виконання освітньо-наукової програми установи відповідно до затверджених індивідуального навчального плану та

індивідуального плану наукової роботи і публічний захист дисертації у разовій спеціалізованій вченій раді.

Результати виконання PhD-проєкту в установах НАН України розглядаються на Президії НАН України, про що приймається відповідна постанова.

За наведеним вище варіантом підготовки здобувачів ступеня доктора філософії передбачається підвищення ефективності й результативності цього процесу, однак окремо слід визначити питання щодо нормативно-правового врегулювання запровадження проєктної аспірантури в НАН України. Для цього необхідно розробити та внести на розгляд Міністерства освіти і науки України проєкт постанови Кабінету Міністрів України про започаткування в НАН України експериментальної програми із запровадження проєктної аспірантури для підготовки здобувачів ступеня доктора філософії.

3.1.1. Завдання, спрямовані на реалізацію варіанта 1

Для запровадження в НАН України проєктної аспірантури з метою підвищення ефективності підготовки докторів філософії необхідно вирішити низку завдань:

1. Підготувати проєкт постанови Кабінету Міністрів України про започаткування в НАН України експериментальної програми із запровадження проєктної аспірантури для підготовки здобувачів ступеня доктора філософії та подати його на розгляд Міністерства освіти і науки України.
2. Розробити та затвердити рішенням Президії НАН України Положення про підготовку докторів філософії в проєктній аспірантурі НАН України, в якому визначити вимоги до PhD-проєкту, джерела фінансування, встановити детальний порядок організації та проведення конкурсу, процедуру виконання освітньо-наукової програми та механізм захисту PhD-проєкту; форми типових договорів установи НАН України з керівником PhD-проєкту та здобувачем ступеня доктора філософії й форми оцінювання результатів підготовки.
3. Провести пілотне тестування проєктної аспірантури, шляхом запровадження в НАН України експериментального проєкту, який би передбачав підготовку здобувачів ступеня доктора філософії на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти та дозволяв відслідкувати його вплив на результати підготовки наукових кадрів в НАН України у середньостроковій перспективі.
4. На основі аналізу результатів експериментального проєкту внести необхідні зміни до Положення про підготовку докторів філософії в проєктній аспірантурі НАН України та прийняти рішення щодо доцільності подальшого запровадження проєктної аспірантури в НАН України.

3.1.2. Прогноз очікуваного впливу реалізації варіанта 1 на сферу підготовки наукових кадрів в наукових установах НАН України

Реалізація моделі проєктної аспірантури (варіант 1) передбачається як пілотний інструмент цільового інвестування в підготовку докторів філософії за пріоритетними для держави напрямками науки, насамперед у галузі «Природничі науки, математика та статистика», що безпосередньо пов'язані з посиленням обороноздатності та технологічного суверенітету України. Враховуючи результати виконання бюджетних програм НАН України у 2022–2024 роках за КПКВК 6541030, 6541080, 6541200 (стабільне виконання планових показників за кількістю здобувачів, завершених досліджень та підготовлених кадрових ресурсів за умов скорочення загальної чисельності персоналу та ускладнення безпекової ситуації), впровадження проєктної аспірантури має потенціал стати катализатором підвищення результативності системи підготовки наукових кадрів.

У середньостроковій перспективі (3–5 років) очікується:

- зростання частки успішних захистів дисертацій на ступінь доктора філософії серед осіб, зарахованих до аспірантури, за рахунок більш чіткого зв'язку між фінансуванням та виконанням PhD-проєкту, посилення ролі наукового керівника і формалізація проміжних результатів (етапи проєкту, публікації, апробація результатів);
- скорочення середнього фактичного строку підготовки та захисту дисертації за рахунок концентрованої дослідницької зайнятості аспірантів (фінансування у форматі повної зайнятості в науковому проєкті, а не «залишкового» фінансування з різних джерел);
- підвищення продуктивності наукових досліджень (кількість наукових публікацій, створеної та впровадженої науково-технічної продукції, патентів, результатів, придатних до комерціалізації) через фокусування ресурсів на обмеженій кількості наукових напрямів із найбільшим потенціалом впливу;
- посилення інтеграції аспірантської підготовки з виконанням фундаментальних та прикладних проєктів, що фінансуються за КПКВК 6541030, через включення PhD-проєктів у структуру планів науково-дослідних робіт інститутів НАН України.

У довгостроковій перспективі (понад 5 років) очікуваний вплив варіанта 1 полягає у:

- формуванні «ядра» молодих дослідників у пріоритетних наукових напрямках, здатних забезпечити відновлення та розвиток наукового потенціалу НАН України після тривалого періоду демографічного старіння науки, відтоку кадрів та воєнних втрат;
- підвищенні спроможності НАН України до залучення зовнішнього фінансування (гранти, міжнародні програми, замовлення від державних органів та бізнесу) за рахунок наявності конкурентоспроможних PhD-команд з чітко структурованими дослідницькими проєктами;

- поступовій зміні структури витрат на підготовку наукових кадрів: зростання unit-cost на одного аспіранта у пілотних PhD-проектах при одночасному підвищенні віддачі від кожної інвестованої гривні (більша вірогідність завершення дисертацій, вищий рівень міжнародної видимості результатів, підвищення шансу на комерціалізацію).

Водночас реалізація варіанта 1 супроводжуватиметься обмеженою масштабованістю моделі в умовах дефіциту бюджетного ресурсу: за наявних обсягів фінансування (2022–2024 роки) кількість PhD-проектів, які можуть отримати повноцінну підтримку, буде об'єктивно обмеженою, що вимагає чітких конкурсних процедур, прозорих критеріїв відбору та регулярного моніторингу результатів.

При цьому з огляду на прийняту постанову Кабінету Міністрів України від 05.02.2026 №164 «Про реалізацію експериментального проекту з підготовки здобувачів ступеня доктора філософії в проектній аспірантурі» (далі – постанова №164) опрацювання питання щодо реалізації варіанта 1 доцільно розглядати за результатами звіту про реалізацію експериментального проекту з підготовки здобувачів ступеня доктора філософії в проектній аспірантурі.

3.1.3. Фінансово-економічне обґрунтування варіанта 1

Реалізація зазначеного варіанта досягнення цілі огляду витрат може потребувати додаткових витрат державного бюджету. Водночас, відповідно до постанови №164 учасниками експериментального проекту є заклади вищої освіти і наукові установи незалежно від сфери управління, яких за результатами державної атестації наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності віднесені до групи А або Б.

Тому наукові установи НАН України можуть бути долучені до зазначеного експериментального проекту в межах видатків державного бюджету, передбачених Міністерству освіти і науки на наукову і науково-технічну діяльність на відповідний рік.

3.1.4. Ризики реалізації варіанта 1

Реалізація проектної аспірантури в НАН України передбачає конкурсну модель відбору PhD-проектів, де пріоритет надаватиметься проектам з високим потенціалом впливу на обороноздатність України, науковою новизною та можливістю практичної реалізації й комерціалізації результатів. В такому випадку підвищується ймовірність знецінення інших наукових напрямів та зниження значущості підготовки докторів філософії в цих галузях. Для мінімізації цього ризику необхідно затвердити Президією НАН України перелік тематичних напрямів PhD-проектів відповідно до Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 30.08.2024 № 1021).

Основним ризиком цього варіанту є відсутність нормативно-правового врегулювання як на державному рівні, так і на рівні НАН України щодо запровадження проєктної аспірантури в НАН України. Водночас існує потенційний дефіцит бюджетного фінансування НАН України для його реалізації, що може призвести до відбору лише невеликої кількості PhD-проєктів і, відповідно, зменшить доступність програми для талановитих майбутніх здобувачів. Як наслідок, можливе виникнення нерівномірного розвитку наукових напрямів, зменшення міждисциплінарної взаємодії та зниження темпів процесу формування висококваліфікованих наукових кадрів, що може негативно позначитися на довгостроковому розвитку наукового потенціалу НАН України.

3.1.5. Заходи, яких потрібно вжити для досягнення цілі огляду витрат при реалізації варіанта 1, відповідальні виконавці та строки їх реалізації

Назва заходу	Відповідальний виконавець	Строк реалізації	Індикатор виконання
Підготувати проєкт постанови Кабінету Міністрів України про започаткування в НАН України експериментальної програми із запровадження проєктної аспірантури для підготовки здобувачів ступеня доктора філософії та подати його на розгляд Міністерству освіти і науки України.	НАН України	Лютий-Березень 2026 р.	Відповідне рішення Президії НАН України
Створити при Президії НАН України робочу групу з метою розроблення проєкту Положення про підготовку докторів філософії в проєктній аспірантурі НАН України	НАН України	Березень 2026 р.	Відповідне рішення Президії НАН України
Розробити проєкт Положення про підготовку докторів філософії в проєктній аспірантурі НАН України, провівши консультації з науковими установами та відділеннями НАН України, й внести його на розгляд Президії НАН України	Робоча група при Президії НАН України	Квітень 2026 р.	Рішення робочої групи
Провести роботу з підготовки пілотного тестування проєктної аспірантури відповідно до затвердженого Президією Положення про підготовку докторів філософії в проєктній аспірантурі НАН України	Робоча група при Президії НАН України	Квітень-травень 2026 р.	Рішення робочої групи
Затвердити умови та строки проведення пілотного тестування проєктної аспірантури в НАН України	Президія НАН України	Квітень 2026 р.	Відповідне рішення Президії НАН України

Назва заходу	Відповідальний виконавець	Строк реалізації	Індикатор виконання
Провести роботу з визначення джерел фінансування проєктної аспірантури та підготувати необхідну для цього документацію	Робоча група при Президії НАН України	Травень 2026 р.	Відповідне рішення Президії НАН України
Провести моніторинг ефективності процесу проєктної аспірантури в НАН України за визначеними показниками	Комісія з питань аспірантури та докторантури при Президії НАН України	Листопад -грудень 2030 р.	Відповідне рішення Президії НАН України
Внести, за необхідності, зміни до Положення про підготовку докторів філософії в проєктній аспірантурі НАН України та прийняти рішення щодо доцільності подальшого запровадження проєктної аспірантури в НАН України	Президія НАН України	Грудень 2030 р.	Відповідне рішення Президії НАН України

3.2. Удосконалення нормативно-правових актів щодо підготовки наукових кадрів в НАН України (варіант 2)

Підготовка здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у наукових установах НАН України здійснюється виключно відповідно до вимог чинного законодавства України та нормативно-правових актів Міністерства освіти і науки України. Бюджетне фінансування цієї діяльності дає змогу забезпечити розвиток наукового потенціалу Академії шляхом поповнення наукових установ НАН України молодими висококваліфікованими фахівцями. Для підвищення ефективності його використання доцільно провести удосконалення нормативно-правових актів, що регламентують підготовку наукових кадрів, зокрема в НАН України.

Для цього можна ініціювати внесення змін до пункту 29 Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) та, за необхідності, до Закону України «Про вищу освіту», щодо надання здобувачу додаткового часу терміном до двох років для підготовки і захисту дисертації доктора філософії в разовій раді у разі обґрунтування важливості наукової новизни, теоретичного та практичного значення результатів дисертації за рішенням вченої (науково-технічної) ради установи або за наявності поважних причин (за станом здоров'я, сімейними обставинами тощо) за особистою заявою здобувача. Враховуючи, що виконання освітньої складової займає до половини відведеного часу навчання в аспірантурі, запропонований варіант дозволить здобувачам провести якісні наукові дослідження, опублікувати їх результати, що є обов'язковою умовою для допуску до захисту, та ефективно доопрацювати дисертаційну роботу. Це сприятиме

зростанню відсотка успішних захистів докторів філософії, зокрема в наукових установах НАН України, тим самим підвищуючи загальну ефективність використання бюджетних коштів на підготовку наукових кадрів.

Важливим складником успішної підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та докторів наук у наукових установах НАН України є забезпечення якісного наукового керівництва та наукового консультування. Відповідно до Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19.05.2023 № 502), на здійснення наукового керівництва (наукового консультування) роботою над дисертацією одного аспіранта (докторанта) науковому керівникові (науковому консультанту) щороку відводиться навантаження в межах основного навантаження для наукових працівників.

Фінансування підготовки наукових кадрів НАН України здійснювалося, зокрема, за бюджетною програмою «Підготовка до державної атестації наукових кадрів Національної академії наук України» (КПКВК 6541200). Відповідно до паспорту цієї бюджетної програми її реалізація спрямована на досягнення високого рівня розвитку науки і техніки, а метою є підвищення освітнього рівня наукових працівників, залучення до наукової діяльності обдарованої молоді. При цьому зазначена бюджетна програма має виконувати такі завдання як організація підготовки наукових кадрів до державної атестації та організація підготовки студентів до наукової роботи.

Порядком використання коштів державного бюджету, передбачених для здійснення підготовки до державної атестації наукових кадрів Національної академії наук, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 14 березня 2025 р. № 297 (далі – Порядок), визначено механізм використання коштів, передбачених у державному бюджеті за бюджетною програмою 6541200 «Підготовка до державної атестації наукових кадрів Національної академії наук України». Відповідно до зазначеного Порядку бюджетні кошти спрямовуються на:

- 1) підготовку здобувачів ступеня вищої освіти доктора філософії мережі наукових установ Національної академії наук з навчальної дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування»;
- 2) підготовку здобувачів ступеня вищої освіти доктора філософії мережі наукових установ Національної академії наук з навчальної дисципліни «Філософія науки і культури»;
- 3) підготовку до наукової діяльності здобувачів вищої освіти на другому (магістерському) та третьому (освітньо-науковому) рівнях вищої освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Відповідно до Положення про атестацію наукових працівників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 серпня 1999 р. № 1475 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 р. № 285) атестація наукового працівника проводиться з метою:

- оцінювання рівня професійної підготовки, результативності його роботи;
- визначення відповідності його кваліфікації займаній посаді;

- виявлення перспективи використання його здібностей, стимулювання підвищення його професійного рівня;
- визначення потреби у підвищенні кваліфікації, його професійній підготовці.

Таким чином, враховуючи викладене, встановлено певну невідповідність між назвою, метою та завданнями бюджетної програми 6541200 «Підготовка до державної атестації наукових кадрів Національної академії наук України» і напрямками, на які спрямовуються бюджетні кошти в рамках цієї програми.

З огляду на це, а також з метою приведення найменування бюджетної програми «Підготовка до державної атестації наукових кадрів Національної академії наук України» у відповідність до її фактичного цільового призначення – забезпечення підготовки здобувачів ступеня доктора філософії з відповідних навчальних дисциплін та підготовки до наукової діяльності здобувачів вищої освіти на другому (магістерському) та третьому (освітньо-науковому) рівнях вищої освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка, необхідно ініціювати НАН України зміни назви цієї програми.

З метою забезпечення принципу правової визначеності та справедливості, закріпленого в Конституції України, пропонується законодавчо заборонити внесення змін до умов навчання, вимог до освітньої програми або до захисту дисертацій для аспірантів, які вже навчаються. Це гарантуватиме, що здобувачі ступеня доктора філософії завершуватимуть своє навчання та атестацію відповідно до умов, що діяли на момент їхнього вступу. Такий підхід відповідає принципу «закон не має зворотної дії», що є загальновизнаним у правових державах і підтримується практикою Конституційного Суду України.

3.2.1. Завдання, спрямовані на реалізацію варіанта 2

Для здійснення удосконалення нормативно-правових актів, що регламентують підготовку наукових кадрів, необхідно на рівні Академії вирішити такі завдання.

1. Провести комплексний аналіз чинного законодавства та нормативно-правової бази України для виявлення невідповідностей, які ускладнюють підготовку здобувачів ступенів доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти і наукових установах.
2. Скласти перелік необхідних змін до відповідних нормативно-правових актів, зокрема щодо:
  - надання здобувачу ступеня доктора філософії додаткового часу терміном до двох років для підготовки і захисту дисертації в разовій спеціалізованій вченій раді;
  - повернення здобувачам вищої освіти ступеня доктора філософії можливості навчання на денній формі здобуття освіти за кошти фізичних та юридичних осіб, що тимчасово призупинено на період дії правового режиму воєнного стану в Україні наказом Міністерства освіти і науки України від 24.06.2024 №910;

- продовження статусу здобувача вищої освіти ступеня доктора філософії в Єдиній державній електронній базі з питань освіти для завершення процедури захисту дисертації, за наявності наказу установи про створення разової спеціалізованої вченої ради;
- враховуючи посилення вимог до наукових фахових видань України категорії «Б» (наказ МОН України від 19.01.2026 №56 «Про внесення змін до Порядку формування Переліку наукових фахових видань України») з метою розширення можливості залучення висококваліфікованих науковців до атестації здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, зокрема як членів разових спеціалізованих вчених рад, рецензентів або опонентів, ініціювати внесення змін до п.14 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 №44, в частинні пом'якшення вимоги щодо наявності в них наукових публікацій за тематикою дослідження здобувача;
- уточнення Вимог до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40;
- в Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 р. № 502) законодавчо закріпити неправомірність внесення змін до умов підготовки та процедур атестації здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії після їхнього зарахування на навчання;
- перейменування бюджетної програми «Підготовка до державної атестації наукових кадрів Національної академії наук України».

3.2.2. Прогноз очікуваного впливу реалізації варіанта 2 на сферу підготовки наукових кадрів в наукових установах НАН України

Варіант 2 передбачає удосконалення нормативно-правового регулювання підготовки наукових кадрів НАН України і очікуваний вплив його реалізації у таких напрямках:

- забезпечення високого рівня наукових результатів та зростання показників успішності захистів дисертацій за рахунок концентрації зусиль здобувачів ступеня доктора філософії на дисертаційних дослідженнях та надання додаткового часу (до двох років) на завершення дисертацій за наявності поважних причин;

- підвищення ефективності та продуктивності співпраці наукового керівника зі здобувачем ступеня доктора філософії, що сприятиме покращенню якості їх атестації;
- зміцнення і динамічне відтворення (безперервність, якість, збалансованість) кадрового потенціалу НАН України, підвищення освітньо рівня і фахових компетентностей наукових працівників та раціональне використання бюджетних коштів на підготовку наукових кадрів.

3.2.3. Фінансово-економічне обґрунтування варіанта 2

Реалізація зазначеного варіанта досягнення цілі огляду витрат не потребує додаткових витрат державного бюджету і може бути розпочата в межах визначеного на відповідний рік бюджетного фінансування НАН України.

3.2.4. Ризики реалізації варіанта 2

Ключовим ризиком при реалізації процесу удосконалення нормативно-правових актів щодо підготовки наукових кадрів в НАН України є непогодження Міністерством освіти і науки України запропонованих Академією змін. Таким чином, наукові установи НАН України повинні пристосуватися до вимог чинного законодавства і забезпечити функціонування процесу підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії і докторів наук на належному рівні.

3.2.5. Заходи, яких потрібно вжити для досягнення цілі огляду витрат при реалізації варіанта 2, відповідальні виконавці та строки їх реалізації

Назва заходу	Відповідальний виконавець	Строк реалізації	Індикатор виконання
Створити при Президії НАН України робочу групу з метою проведення комплексного аналізу чинного законодавства та нормативно-правових актів України щодо підготовки наукових кадрів	НАН України	Лютий 2026 р.	Відповідне рішення Президії НАН України
На підставі комплексного аналізу розробити проєкт необхідних змін до відповідних нормативно-правових актів щодо підготовки наукових кадрів	Робоча група при Президії НАН України	Березень 2026 р.	Рішення робочої групи
Провести консультації з науковими установами та відділеннями НАН України щодо внесення змін до нормативно-правових актів про	Робоча група при Президії НАН України	Березень 2026 р.	Рішення Президії НАН України

Назва заходу	Відповідальний виконавець	Строк реалізації	Індикатор виконання
підготовку наукових кадрів. Результати затвердити рішенням Президії НАН України			
Подати проєкти змін до відповідних нормативно-правових актів щодо підготовки наукових кадрів до Міністерства освіти і науки України	Робоча група при Президії НАН України	Квітень 2026 р.	Рішення Президії НАН України
Провести оцінювання ефективності проведеного удосконалення нормативно-правових актів щодо підготовки наукових кадрів в НАН України	Робоча група при Президії НАН України	Довгострокові терміни	Рішення Президії НАН України

Розділ IV. Порівняння двох варіантів та пропозиції щодо оптимального варіанта досягнення цілі огляду витрат

4.1. Порівняння двох варіантів досягнення цілі огляду витрат

Критерії порівняння	Варіант 1	Варіант 2
Вплив на витрати та надходження бюджету	Потребує нормативно-правового врегулювання та може потребувати додаткових витрат державного бюджету	Не потребує додаткових витрат державного бюджету
Сильні сторони	Сприятиме розвитку професійних компетентностей здобувачів та підвищенню науково-практичної цінності дисертаційних досліджень з перспективою їх подальшого впровадження.	Сприятиме зростанню відсотка успішних захистів докторів філософії, зокрема, в наукових установах НАН України, тим самим підвищуючи освітньо-науковий рівень вчених та загальну ефективність використання бюджетних коштів на підготовку наукових кадрів.
Слабкі сторони	Низька результативність відібраних PhD-проектів через встановлення високих кваліфікаційних вимог до потенційних здобувачів та їх наукових керівників, а також високих критеріїв відбору PhD-проектів.	Складні і тривалі бюрократичні процедури, зокрема, проходження експертизи в МОН України.
Ризики	● Невизначеність щодо джерел фінансового забезпечення та потреба у подальшому нормативно-правовому врегулюванні запровадження проєктної аспірантури в НАН України. ● Запровадження конкурсної моделі відбору PhD-проектів з наданням пріоритету для тематики, що орієнтована на підвищення обороноздатності держави, існує ризик витіснення інших галузей знань та втрати їхньої актуальності при підготовці докторів філософії.	● Значна ймовірність того, що ініціативи НАН України не отримають підтримки Міністерства освіти і науки України.

4.2. Пропозиції Робочої групи щодо оптимального варіанта досягнення цілі огляду витрат

За результатом проведеного огляду витрат державного бюджету у сфері підготовки наукових кадрів Національної академії наук України у 2022–2024 рр. Робоча група відзначає, що реалізація державної політики у сфері підготовки наукових кадрів в НАН України загалом є узгодженою з чинною нормативно-правовою базою та стратегічними документами у сфері вищої освіти, науки та інновацій. НАН України виконує функції провідного центру підготовки науковців вищої кваліфікації, забезпечуючи збереження наукових шкіл, передачу знань і формування кадрового потенціалу для національної системи науки. Бюджетні програми 6541030, 6541080 та 6541200 забезпечують безперервність циклу «освіта – наука – атестація».

В умовах війни та посилення міграційних процесів забезпечення відтворення кадрового потенціалу науки набуває критичного значення. Наявні програми дозволяють утримувати мінімально необхідний рівень функціонування системи, однак не створюють достатніх стимулів для повернення українських вчених з-за кордону, інтеграції у глобальний науковий простір через спільні програми подвійних чи спільних ступенів, міжнародні дослідницькі тренінгові мережі тощо.

З огляду на викладене Робоча група звертає увагу на необхідність в подальшому удосконаленні нормативно-правового регулювання у сфері підготовки наукових кадрів і вказує на доцільність проведення наступних кроків, а саме підготувати пропозиції щодо:

- внесення змін до Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. №261 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19.05.2023 №502), які дозволять подовжити терміни для підготовки і захисту дисертації доктора філософії в разовій спеціалізованій раді до двох років після закінчення навчання та передбачатимуть, що після зарахування на навчання здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії умови їхньої підготовки та процедури атестації залишатимуться такими ж, які були на момент вступу;
- повернення здобувачам вищої освіти ступеня доктора філософії можливості навчання на денній формі здобуття освіти за кошти фізичних та юридичних осіб, яка тимчасово призупинена на період дії правового режиму воєнного стану в Україні наказом Міністерства освіти і науки України від 24.06.2024 №910;
- внесення на розгляд Міністерству освіти і науки України пропозиції щодо продовження статусу здобувача вищої освіти ступеня доктора філософії в Єдиній державній електронній базі з питань освіти для завершення процедури захисту дисертацій за наявності наказу установи про створення разової спеціалізованої вченої ради;
- враховуючи посилення вимог до наукових фахових видань України категорії «Б» (наказ МОН України від 19.01.2026 №56 «Про внесення змін до

Порядку формування Переліку наукових фахових видань України») з метою розширення можливості залучення висококваліфікованих науковців до атестації здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, зокрема як членів разових спеціалізованих вчених рад, рецензентів або опонентів, ініціювати внесення змін до п.14 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 №44, в частинні пом'якшення вимоги щодо наявності в них наукових публікацій за тематикою дослідження здобувача;

- Винесення на розгляд Міністерства освіти і науки України пропозиції щодо уточнення Вимог до оформлення дисертації, затверджених наказом МОН України від 12.01.2017 № 40;

- зміни назви бюджетної програми за КПКВК 6541200 «Підготовка до державної атестації наукових кадрів Національної академії наук України» та узгодження мети, завдань і напрямів використання бюджетних коштів за цією бюджетною програмою при складанні Бюджетної декларації або проекту державного бюджету на плановий бюджетний період;

- внесення змін до розділу V Положення про порядок відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення осіб, які навчаються у закладах вищої освіти, та надання їм академічної відпустки, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 07 лютого 2024 року № 134, доповнивши пункт 2 таким абзацом «у зв'язку із непередбачуваними обставинами, що унеможливають виконання індивідуального плану, а саме: введення надзвичайного чи воєнного стану, перерва у навчанні, яка надається здобувачу вищої освіти на підставі його заяви на строк, що не перевищує період дії надзвичайного чи воєнного стану та шість місяців після його припинення або скасування».

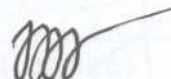
Голова робочої групи
Віцепрезидент НАН України
академік НАН України
Олег РАФАЛЬСЬКИЙ

(підпис)

Члени робочої групи:

в.о. головного вченого секретаря НАН
України – заступник голови
робочої групи
Олег КУБАЛЬСЬКИЙ

(підпис)

голова Наукового комітету Національної
ради України з питань розвитку науки і
технологій (за згодою)
Олександра АНТОНЮК

(підпис)

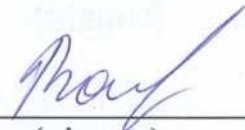

начальник Відділу наукових і керівних
кадрів НАН України
Юрій БОНДАРЕНКО

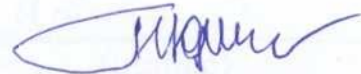
(підпис)

головний бухгалтер НАН України –
начальник Відділу бухгалтерського обліку
та звітності НАН України
Олена ВАШУЛЕНКО

(підпис)

голова Центрального комітету профспілки
працівників НАН України (за згодою)
Микола ГУДКОВ

(підпис)

начальник Відділу фінансово-економічного
забезпечення діяльності НАН України
Лариса ЛИТВИШКО

(підпис)

завідувач кафедри соціоекономіки та
управління персоналом Київського
національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана (за згодою)
Галина ЛОПУШНЯК

(підпис)

професор кафедри фінансів Державного
торговельно-економічного університету (за
згодою)
Світлана МІЩЕНКО

(підпис)

доцент кафедри фінансів економічного
факультету Київського національного
університету імені Тараса Шевченка (за
згодою)
Євгенія НОСОВА

(підпис)

заступник директора Департаменту
видатків бюджету гуманітарної сфери –
начальник відділу науки Міністерства
фінансів України (за згодою)
Олександр ОВЕРЧУК

(підпис)

головний спеціаліст відділу освіти
Департаменту видатків бюджету
гуманітарної сфери Міністерства фінансів
України (за згодою)
Олена ПРОКОПЕНКО

(підпис)

старший науковий співробітник науково-
організаційного відділу апарату Президії
Національної академії педагогічних наук
України (за згодою)
Ольга ШАГАЄВА

_____
(підпис)

перший заступник головного ученого
секретаря НАН України – начальник
Науково-організаційного відділу Президії
НАН України – секретар робочої групи
Валерій КОТЕНКО

_____
(підпис)

13 березня 2026 р.